

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет мистецтв
Кафедра декоративно-прикладного мистецтва та дизайну

«Допущено до захисту»

В.о. завідувача кафедри

_____ Ємельова А.П.

« _____ » _____ 2022 р.

Реєстраційний № _____

« _____ » _____ 2022 р.

ОБРАЗНА ТРАКТОВКА УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЙНИХ СВЯТ
У ДЕКОРАТИВНІЙ КОМПОЗИЦІЇ
(ПОЛІХРОМНА НАКЛАДНА ВИТИНАНКА)

Кваліфікаційна робота студентки групи
ОМм-17

ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 014 Середня освіта
(Образотворче мистецтво)

Резанович Інни Вікторівни

Керівник: к.пед.н, доцент

Ейвас Л.Ф.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів ____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

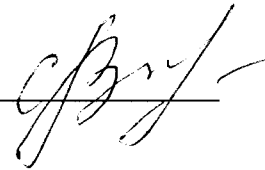
(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Резанович Інна Вікторівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Резанович І.В.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1.ТИПОЛОГІЯ ВИТИНАННЯ ТА ЙОГО РОЗВИТОК ЯК РЕМЕСЛА В ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНОМУ АСПЕКТІ	7
1.1. Народне декоративне мистецтво – невід’ємна складова української культури.....	7
1.2. Типологія витинанок. Розвиток від ремесла до професійного мистецтва в історико-теоретичному аспекті.....	12
1.3. Художньо-стилістичні особливості вітчизняного мистецтва витинанки – від традицій до сучасності.....	18
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ВИКОНАННЯ ДЕКОРАТИВНОЇ КОМПОЗИЦІЇ В ТЕХНІЦІ ВИТИНАНКИ	24
2.1. Традиційні народні свята – зріз ментальності української нації...	24
2.2. Зародження ідеї та пошук образного рішення.....	29
2.3. Послідовне виконання композиції у матеріалі.....	32
Висновки до розділу 2.....	34
РОЗДІЛ 3. СТАН, НОВАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦТВА ВИТИНАНКИ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ В ЗАКЛАДІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	36
3.1. Вплив народних ремесл на естетичний розвиток та становлення національної самосвідомості у дітей в середній школі.....	36
3.2. Роль вчителя – викладача мистецтва в організації навчально- виховного процесу.....	41
3.3. Методичні рекомендації щодо основ викладання витинанки на прикладі роботи позакласного гуртка «Витинанка».....	44
Висновки до розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена тим, що наразі в Україні зростає зацікавленість автентичними видами народного декоративного мистецтва, зокрема витинанкою, як самостійним станковим твором, так і елементом сучасного декору інтер'єру тощо. Мистецтво витинанки, метою якого у давнину було прикрашання українських хат, наразі являє собою самостійну та самодостатню творчість народних майстрів. Сучасні майстри створюють композиції з паперу високого мистецького гатунку, у яких відображають власне творче бачення оточуючого світу. Мистецтво витинанки сьогодні – це сплетіння традиційних технік та канонів народної творчості з новими, експериментальними та пластичними технологіями сучасності.

Народне декоративно-ужиткове мистецтво – одна з надважливих складових у формуванні культурного та духовного світу української нації. Саме традиційне мистецтво дозволяє зберегти свою національну ідентичність, крізь покоління передаючи нащадкам надбання предків. Відомо, що на розвиток народної культури значний відбиток накладає історичне буття народу, соціальні умови існування та світогляд взагалі.

Ще з кінця XIX ст. українську народну творчість та, зокрема, багату та символічну орнаментику, досліджували такі відомі історики, етнографи, археологи та мистецтвознавці як Ф. Вовк, що одним з перших довів самобутність творчої спадщини українського народу, В. Щербаківський, який вважав, що у народному мистецтві українців яскраво проявляються особистісні національні риси, М. Біляшівський, який зазначав, що український орнамент має свої особливі, самобутні та характерні риси, О. Косач, яка виступала проти впливу на народне мистецтво будь-яких сторонніх чинників, К. Широцький, який вважав, що саме українці, своєю творчою наснагою та художнім баченням, змогли перетворити загальні графічні елементи, які були розповсюджені по всьому світу, на своє національне надбання.

Витинанка є одним з видів декоративного мистецтва, у творах якої міститься велика кількість символів та знаків і вона за правом посідає особливе місце в українській культурі. Серед сучасних дослідників народного декоративного мистецтва та мистецтва витинанки зокрема, варто виділити таких відомих мистецтвознавців як Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова, М. Селівачов. Найвагомий внесок у дослідження та вивчення мистецтва витинанки зробив М. Станкевич. У його працях докладно висвітлено генезу виникнення та розвитку витинанки на теренах України, проведено систематизацію витинанок по типам за технікою виконання. Його справу у дослідженні цього виду мистецтва продовжили З. Косицька та О. Тихонюк, які є авторками низки статей з висвітлення даної тематики.

Тема збереження національної ідентичності є важливим завданням сьогодення та повсякчас хвилює суспільство. Не зважаючи на зовнішні негативні чинники, спроби нівелювати вікові традиції та стерти їх з людської пам'яті, намагання асимілювати українців з іншими етносами, українці змогли зберегти свій унікальний національний код завдяки народній творчості та декоративно-ужитковому мистецтві зокрема.

Мета дослідження: розкрити зміст національного підґрунтя, яке лежить в основі створення витинанок, виявити вплив мистецтва витинанки на розвиток естетичного смаку і національної самосвідомості школярів та обґрунтувати доцільність використання витинанок в освітньому процесі.

Відповідно до мети визначені такі **завдання** дослідження:

1. На основі аналізу наукових джерел відтворити цілісну картину розвитку мистецтва витинанки як ремесла в історико-теоретичному аспекті.
2. Дослідити художньо-стилістичні особливості вітчизняного мистецтва витинанки на основі аналізу творів українських майстрів.
3. На основі теоретичного дослідження здійснити практичну роботу на тему «Образна трактовка українських традиційних свят у декоративній композиції (поліхромна накладна витинанка)».

4. З'ясувати зв'язок між вивченням народних ремесл і розвитком естетичного смаку та становленням національної самосвідомості школярів.

5. Надати методичні рекомендації щодо розвитку естетичного смаку та національної самосвідомості школярів засобами витинанки.

Об'єкт дослідження: витинанка, як вид декоративно-прикладного мистецтва.

Предмет дослідження: витинанка, як складова народної національної культури України та використання її образотворчих традицій у створенні декоративної композиції.

Методи дослідження ґрунтуються на комплексних, теоретичних та практичних підходах до проблематики становлення мистецтва витинанки, як самодостатнього виду мистецтва з використанням сучасних виражальних засобів у творчості майстрів сьогодення.

Теоретичні методи – вивчення та аналіз мистецтвознавчої та загальнонаукової літератури з теми дослідження. Порівняльний аналіз творів декоративно-прикладного мистецтва засобами витинанки. Стилiстичний аналіз для визначення образотворчих прийомів та композиційних особливостей у творах українських майстрів сучасності. Метод систематизації та теоретичного узагальнення з метою формулювання висновків на основі дослідження певних аспектів проблеми.

Практичні методи – мистецькі методи створення серії робіт у техніці витинанки та розробка пілотної програми позакласного гуртка «Витинанка».

Практичне значення дослідження полягає у пошуку нових шляхів розвитку мистецтва витинанки та у виявленні можливостей застосування багатой орнаментальної спадщини витинанок у різних галузях творчості та освітньому процесі.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та літератури, який налічує 63 позиції. Основний зміст доповнено додатками, розміщеними на 26 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТИПОЛОГІЯ ВИТИНАННЯ ТА ЙОГО РОЗВИТОК ЯК РЕМЕСЛА В ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНОМУ АСПЕКТІ

1.1. Народне декоративне мистецтво - невід'ємна складова української культури

Народне мистецтво завжди відігравало важливу роль у формуванні духовного світу будь-якої нації. Воно являє собою своєрідний фундамент, на якому базується сприймання та розвиток естетичної культури. Формується суспільна свідомість та ментальність народу. Саме народне мистецтво, є одним з вихідних пунктів який робить націю сильною та духовно збагаченою та зберігає пам'ять про минуле. Для того щоб пізнати глибинну суть будь-якого етносу, мало буде вивчити тільки мову, хоча, мова безумовно важлива, проте, вона є тільки системою звукових та графічних символів, багато з яких можуть бути запозиченими. Проте якщо зануритись у художню культуру певного народу, а особливо відчувати всі тонкі грані творчості саме народного мистецтва, які створювалися, розвивалися та накопичувалися у його скарбничці впродовж багатьох поколінь, то саме тоді можна повністю осягнути та зрозуміти характерні національні риси та традиції, притаманні саме цьому народу. Варто зазначити що, багатьом людям тому так важко дається імміграція в інші країни, бо окрім мовного бар'єру, який можливо подолати, є бар'єр ментальний. Коли все навкруги чуже і незрозуміле, адже у народних традиціях та творчості відображається людський світогляд, який формувався впродовж віків.

Відомий український мистецтвознавець Г. Логвін у своїй статті «Народне мистецтво і його роль у формуванні ментальності людини» (2010), зазначав, що «Багатовіковий досвід попередніх поколінь вкарбовувався у свідомість і в підсвідомість як відчуття єдності всього суцього, зв'язку людини зі всесвітом» [30, с.5].

На становлення та розвиток народного декоративного мистецтва завжди впливали такі чинники як історичні, політичні, а головне соціально-побутові

умови у яких жили та знаходились люди. Генеза його сягає корінням ще у часи первісного суспільства, коли людина тільки починала пізнавати навколишній світ. За свідченнями археологів знахідки декоративних виробів декоративно-прикладного мистецтва кожної епохи відображають певну щабель розвитку людства. Удосконалення технічних засобів та збільшення потреб людини стало передумовою до того, що окрім необхідних речей необхідних для існування люди почали більше уваги приділяти саме естетичній стороні у створенні та оформленні предметів вжитку, одягу та житла.

Початково ремісна галузь обмежувалася домашнім виробництвом. Тобто люди виготовляли певні вироби виключно для задоволення власних потреб та потреб свого господарства, але розвиток суспільного поділу праці та вдосконалення матеріально-технічних можливостей стали передумовою для становлення більш високого рівня ремесл – ремесло на замовлення, коли організовано незалежне виробництво, яке працює з власною сировиною та ремесло на ринок, коли майстер окрім виробництва займається ще й збутом своєї продукції. В Україні, зважаючи на її природні багатства, вдале географічне та вигідне торгівельне положення розвиток народного мистецтва пішов по першому та третьому шляхах, тобто домашньому ремеслу та ринковому виробництву [3].

В контексті розвитку національного романтизму з кінця ХІХ – початку ХХ століть українське народне мистецтво було об'єктом дослідження багатьох видатних етнографів та мистецтвознавців. Безперечно вагомий внесок зробив відомий антрополог та українознавець Ф. Вовк (1847 - 1918). Він був одним із перших дослідників який застосував науковий підхід до вивчення творчої спадщини українського народу та довів її самобутність та право на самостійне історичне існування. Його наукова концепція доводить, що не дивлячись на зовнішні негативні чинники та спроби стерти нашу історію з пам'яті людей, українська нація має свою давню історію, сповнену звичаями, традиціями та духовними цінностями. І, хоча, більшу частину свого життя науковець провів за кордоном, зібраний, а головне систематизований, ним етнографічний,

археологічний та науковий матеріал відповідав високим стандартам та гідно представляв Україну, як самостійну та культурно розвинену державу на теренах Європи та світу [53].

Ще одним вченим-емігрантом початку ХХ ст., який присвятив своє життя дослідженню українського народного мистецтва, був В. Щербаківський (1876 - 1957). У своїй ґрунтовній праці «Українське мистецтво», яка була закінчена у 1938 році, але, нажаль, не надрукована за життя автора, він зазначає, що межі проживання українського народу розташовуються на значному просторі, проте, через політичні чинники, цей простір поділений на частини умовними кордонами та знаходяться вони під впливом різних держав. В. Щербаківський говорить, що незважаючи на ці несприятливі умови, українці змогли зберегти свої особистісні національні риси, характер та мистецькі нахили, а отже – національну ідентичність. Дослідник щиро захоплювався багатством та різноманітністю українського декоративного мистецтва. Особливо відзначав складну та символічну орнаментику, яка відрізнялась залежно від оздоблюваної речі. Наприклад, візерунок на вишиванці не міг повторюватися на посуді, свій орнамент мали писанки, килими тощо. Автор вважав, що саме це і є ознакою українського національного стилю, який має багатовікову історію [55].

На визначне місце орнаментики у творчості українців вказує і етнограф та музеєзнавець М. Біляшівський (1867 - 1926), який, до речі, був другом В. Щербаківського. У своєму нарисі «Про український орнамент» (1908) він висловлює думку, що, хоча, орнамент і є найдавнішою оздобою у декоративно-прикладному мистецтві, на збір та дослідження матеріалів з творчої спадщини українського народу, саме у цьому аспекті, звертається дуже мало уваги. Автор відзначає, що український орнамент має свої особливі, самобутні та характерні риси. Українців він називає людьми широкої творчої фантазії, які прикрашають орнаментом як свою оселю так і побутові речі які їх оточують, виявляючи при цьому неабиякий художній смак. М. Біляшівський аналізує характерні для

кожного регіону України особливості орнаментів, класифікує їх за мотивами, графічними елементами та кольором [7].

Не можна оминати увагою вагомий внесок у дослідження українського народного мистецтва письменниці та українознавиці О. Косач (1849 - 1930), відомою під псевдонімом О Пчілка. На початку ХХ ст. вона очолювала редакцію часопису «Рідний край» на сторінках якого підіймалися питання проблематики народного мистецтва. О. Пчілка виступала проти впливу на народне мистецтво будь-яких сторонніх чинників, таких як, наприклад, фабричне виробництво або чужі культурні традиції. Аналізуючи українську орнаментику, письменниця зазначає, що окрім вивчення графічних елементів орнаментальних композицій, потрібно брати до уваги вплив на розвиток та особливості орнаменту фольклор та духовні вірування народу [2].

Безумовно значним внеском у дослідженні української культури є наукові праці дослідника та мистецтвознавця К. Широцького (1886-1919). У його дослідженнях, яскраво прослідковується бажання підкреслити винятковість та значимість українського мистецтва. Аналізуючи особливості української орнаментики, автор прослідковує еволюцію графічних елементів. Він вважає, що цей вид мистецтва з примітивних елементів, які не мали характерних національних особливостей формувалася, розвивалася та набувала характерних рис саме на національному ґрунті. Що саме українці, своєю творчою наснагою та художнім баченням, змогли перетворити загальні графічні елементи, які були розповсюджені по всьому світу, на своє національне надбання [2].

Виходячи з зазначеного вище, можна зробити висновки, що проблема національної ідентичності є актуальною та повсякчас хвилює суспільство. Ця тенденція зберігається протягом усього ХХ століття. Звичайно, були періоди, коли українське мистецтво зазнавало обмежень та переслідувань, як, наприклад, це відбувалось з середини 30-х років під час ідеологічних засад соцреалізму та культу Сталіна. Цей трагічний для українського мистецтва період нищення народної пам'яті тривав до першої половини 50-х років. Проте, вже з другої половини 50-х та початку 60-х років починається період

поступового відродження етнічної культури та творчості. Продовжуючи розвиватися у період перебудови, найяскравіше ідея національної самосвідомості розквітає, звичайно, у роки Незалежності [35].

Серед сучасних мистецтвознавчих досліджень цінним джерелом відомостей можна назвати ґрунтовну працю «Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках великого стилю» (2005), авторами якої є відомі українські мистецтвознавиці Т. Кара-Васильєва та З. Чегусова. Авторки досліджують українське народне мистецтво від початку формування національного стилю до традицій та інновацій сучасності та зазначають, що метою декоративного мистецтва є естетичне оформлення світу який оточує людину, тобто світу матеріального. Також називають декоративне мистецтво особливою галуззю художньої творчості, яка, маючи свою особливу образну мову, підпорядковується власним законам розвитку [19].

Чи не найґрунтовнішою працею з дослідження українського народного орнаменту є праця відомого українського мистецтвознавця М. Селівачова «Лексикон української орнаментики» (2013). Автор систематизує інформацію, отриману з широкого кола джерел та на її основі досліджує історію розвитку українського орнаменту та його використання залежно від оздоблюваного предмету. Аналізує еволюцію стилістики та розкриває зміст знаків та символів цього виду народного мистецтва. Визначає домінантні мотиви української народної орнаментики та їх залежність від регіонального розташування. Безсумнівний інтерес представляє створений М. Селівачовим словник української народної орнаментики. Для роботи науковець обрав народно-назовницький принцип, який найбільше відповідав поставленій задачі. Спілкуючись з майстрами народного мистецтва, автор був вражений їх яскравим образним мисленням та багатим лексиконом, він дізнавався такі назви орнаментів, які були відсутні в словниках до цього. Наприклад, *арвочка* – стилізована п'яти пелюсткова квітка, *бісквітка* – мотив з двох рядів листків, спрямованих у протилежні боки, *вивідець* – хвиляста лінія, між вигинами якої розміщуються інші елементи, *кичері* – мотив зі спіральню-

гачковими елементами *лейстра* – візерунок з фітоморфними елементами, *сливочки* – мотиви з видовжених округлих елементів, *терносливи* – мотиви з квадратних і прямокутних елементів різної конфігурації, *фіялочка* – квіти з пелюстками неправильної форми, *цибушки* – вузькі поперечні смужки, *яблука* – квітковий мотив стрічкової композиції. Як ми можемо побачити, вченим була виконана дійсно титанічна праця, дослідженням була охоплена вся територія України, а словник містить у собі більш ніж тисячу термінів [44].

1.2. Типологія витинанок. Розвиток від ремесла до професійного мистецтва в історико-теоретичному аспекті

Витинанки як вид мистецтва мають свою дуже давню історію. Як свідчать археологічні розкопки, ажурні візерунки зі шкіри та хутра зустрічаються на одязі та предметах вжитку кочових народів Алтаю, на півночі, Балканах вже з V ст. до н.е. Тому, на нашу думку, перш ніж докладно розкрити засади виникнення та розвитку цього мистецтва на теренах України, цікавим буде висвітлення питання генезису вирізаних з паперу творів у інших країнах світу.

Вважається, що перші витинанки з'являються у Китаї, саме там, після винаходу паперу Цай Луном в 105 р. н.е. зародилося мистецтво вирізування з паперу. Проте, задовго до того, як був винайдений папір, існували записи про те, що китайці використовували інші тонкі матеріали для вирізування вибагливих візерунків, такі як листя, срібна або золота фольга, шовк та шкіра. За часів династії Чжоу (1016-771 рр. до н.е.) люди вже вирізали з листя дерев різні декоративні візерунки та дарували їх на свята [57].

Через вартість паперу спочатку вирізання було прерогативою лише заможних людей. Знатні жінки вирізали з паперу різноманітні квіти та метеликів, якими прикрашали зачіски та обличчя. Коли папір став доступним, це мистецтво набуло популярності серед людей та стало традиційним ремеслом для жінок у сільській місцевості. Від кожної дівчини очікувалося, що вона опанує ремесло, і про наречених судили по їх умінням. За часів

династії Сун (1127-1279 рр. н. е.) ремісники, переважно чоловіки, заробляли на життя вирізанням паперу, одні вирізали китайські ієрогліфи, інші різнокольорові малюнки. Мистецтво вирізування з паперу досягло свого розквіту за часів династій Мін (1368-1644) та Цин (1644-1912). Паперовим декором прикрашали практично все – ліхтарі, віяла, вишиті тканини, вікна та багато іншого. Паперові візерунки мають також і символічне значення, наприклад лотос із рибою символізують збільшення багатства, а гранат вказує на побажання процвітання та родючості (Рис.А.1.1-2.). У 2009 році китайська вирізка з паперу, яка має назву *цзянчжи*, була додана у Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО [57].

Мистецтво вирізування з паперу стало невід’ємною частиною багатьох культур у світі. В Японії мистецтво вирізування з паперу відоме як *kirie* (*ki* – означає «вирізати» і *e* – «картинка»). Мистецтво створення зображень шляхом вирізання з паперу з’являється в Японії у VII ст. як імпорт з материкового Китаю. Спочатку *кіріє* використовували для прикрашання синтоїстських святилищ. У період Едо, під час правління клану Токугава (1603-1868 р) *камікірі* (що означає вирізання паперу) виконувалося наживо перед публікою. Майстри ремесла приймали заявки від глядачів і просто на очах створювали шедеври з аркушів паперу. Сучасне *кіріє* з того часу перетворилося на вид сучасного мистецтва для японських митців, які створюють неймовірно філігранні вирізки, які вражають своєю деталізацією та легкістю (Рис.А.1.3-4.) [58].

Дуже цікавим є прояв паперового мистецтва в Індії. У XV-XVI вв. Він має назву *санджі* і зародився в Матхурі, штат Уттар-Прадеш, а у Вріндавані досяг свого піку. В народній індійській культурі цей унікальний вид ремесла, який включає складні мотиви зображень та вишукані малюнки, вирізані на папері, було популяризовано вайшнавськими храмами, де священики-браміні виготовляли *ранголі* (рисунок-молитву) у храмах присвячених Господу Крішні. Процес створення *санджі* такий: на папері робляться трафарети за допомогою спеціальних ножиць. Ці трафарети потім поміщаються на воду або

пласкі предмети, в залежності від бажання митця. Далі на трафарети наносяться сухі фарби, після чого їх обережно підіймають. Поширеними мотивами санджі є вози з волами, павичі, корови, дерева, метелики тощо (Рис.А.1.5-6.). Твори санджі використовуються для прикрашання підлог та стін храмів, а також у приватних будинках. Побачити це мистецтво можна також і на станціях метро Делі [60].

Яскравим та колоритним є мистецтво вирізування з паперу у Мексиці, де воно має назву *paper picado*, що в перекладі з іспанської означає «різаний папір». *Paper picado* має вигляд святкової гірлянди з окремими паперовими прапорцями різних форм та розмірів та неймовірною кольоровою гамою. Візерунки прорізані на прапорцях різняться в залежності від події до якої вони були зроблені (Рис.А.1.7.). Історія цього виду мистецтва походить ще з доіспанської Мексики. Ацтеки використовували папір, зроблений з кори тутового дерева та смоківниці, та прикрашали прапорцями будинки, вулиці та храми. Коли іспанці прийшли до Мексики, то привезли з собою цигарковий папір і ремісники почали застосовувати цю давню форму мистецтва до нового матеріалу. Таким чином *paper picado* стало типовою окрасою свята, яка використовується у наш час. Процес створення *paper picado* такий: майстер спочатку створює малюнки на пластиковому шаблоні. Потім його поміщають на стопку з близько ста листів тонкого цигаркового паперу і далі за допомогою стамесок різних форм і розмірів та молотка прорізають всі шари складеного паперу [59].

Після поширення з Китаю до Європи вирізування з паперу стало популярною традицією таких країн як Німеччина, Данія та Швейцарія. Воно мало назву *scherschnitte* (від *scheren* – «ножиці» та *chnitte* – «різати») і виконувалося різанням аркуша папера у вигляді безперервного візерунку. Найдавніші німецькі зразки датуються серединою XVII століття, і більшість робіт має релігійну тематику. Ченці та черниці старанно створювали релігійні рукописні тексти з майстерно вирізаними малюнками. *Scherschnitte* фокусується на важливих подіях життя, таких як народження, навчання в

школі, догляд, шлюб, сім'я та смерть. Фермерське життя, квіти, дерева, тварини, птахи, серця та інші фігури включені в дизайн (Рис.А.1.8-9.). Техніки вирізування відрізнялися: деякі малюнки були створені шляхом різання складеного паперу, інші були вирізані з плоских листів. Готовий аркуш *scherenschnitte* зазвичай виставляється на тлі іншого аркуша паперу. Швейцарці розробили метод нашарування нарізаного паперу, що надавало їй тривимірний ефект [62].

У Франції ж мистецтво вирізування з паперу розповсюдилось у вигляді та званого «*силуету*» Силуетні портрети вирізали з тонкого чорного паперу та наклеювали на білий картон (Рис.А.1.10-11.). Людину зображали у профіль і це було своєрідним прототипом фотокарток. Існує думка, що назва ця походить від прізвища міністра фінансів Етьєна де Силуета, який захоплювався цим видом мистецтва замість того щоб займатися проблемами народу. Французи ненавиділи міністра за це і в знак протесту одягалися у чорний одяг, кажучи при цьому, що одягаються а-ля Силует [61].

У Литві вирізки з паперу, які мають назву *karpiniai* (карпінняй), почали набувати популярності у середині XIX ст. Містяни, особливо у сільській місцевості, прикрашали паперовим мереживом ковпаки керосинових ламп, полиці, рами дзеркал та картин. Вікна будинків і серванти прикрашали виробами з більш складним орнаментом. Окремі візерунки з птахами, конями та яблуками створювалися спеціально для весільних свят. Сучасні литовські карпінняй у мистецькому просторі зберігають архаїчність та природну виразність пластичної, геометричної орнаментики народної творчості (Рис.А.1.12-13.) [56].

Символом народного мистецтва вважають витинанку в Польщі. Вичинанку, як її називають поляки, почали використовувати для декору осель у 1850 році, коли там з'являється глянцева папір. Найпопулярнішими мотивами були квіткові дерева, сходинки, що поєднують небо та землю, жіночі фігури, які символізують Мати-Землю та півники, птахи які володіють надзвичайною творчою силою. Також часто використовуються абстрактні

форми вирізані у вигляді розеток або квадратів (Рис.А.1.14-15.). Варто зазначити, що польські вичинанки достатньо різняться в залежності від регіону. Наприклад, вичинанки Ловичського краю вважаються справжніми витворами мистецтва, які грають всіма кольорами веселки. Вибір кольорів зазвичай контрастний, рідше використовується спокійна гама. За принципом утворення їх ще називають наклейками, адже прорізані деталі, інколи до тридцяти відтінків, наклеюються одна на одну. А от Курп'євські вичинанки зазвичай одноколірні та симетричні, часто використовуваним є мотив Дерева життя, рослинні та тваринні орнаменти. Люблинські вичинанки характеризуються переважанням геометричних орнаментів у вигляді трикутників, ромбів та овалів [63].

Українська витинанка відома з середини ХІХ ст. як самодостатнє художнє явище. Являючись частиною хатнього паперового декору, воно ввібрало у себе образно-поетичне сприйняття народу, неповторний національний колорит та символічну мову орнаментики. Видатний український мистецтвознавець та етнограф М. Станкевич, який зробив найвагоміший внесок у дослідження та вивчення цього виду декоративного мистецтва, зазначав, що мистецтво народної паперової вирізки на територіях України, Литви, Польщі та Словаччині мають спільний генезис, етапи та періоди розвитку. На його думку виникнення та розповсюдження паперового мистецтва на теренах цих країн Європи зумовлено різноманітними соціально-економічними та культурними чинниками. Перш за все це було пов'язано з появою кольорового паперу у селах та полегшенням умов життя простого народу [46].

Сам термін «витинанка», за словами М Станкевича, вперше з'являється у літературі у 1913 році. До того ж часу паперові прикраси мали народні назви в залежності від регіону, наприклад: стриганці, зірочки, квіти, хрестики, козаки, тощо. У своїх дослідженнях М. Станкевич розглядав питання про те, що саме можна вважати прототипом витинанок. У ХVІ – ХІХ ст. писарі використовували так звані *кустодії* – печатки, виліті з воску та сургучу.

Кустодії мали шкіряні або металеві підкладки з декоративними паперовими полями, і саме ці краєчки полів ажурно прорізали ножицями задля оздоблення. Зважаючи на те, що писарі походили з заможних селян, то цілком можливим було те, що між кустодіями та витинанками був зв'язок. Також у середині ХІХ ст. в Україні було поширене таке явище як мистецтво силуетів, яке теж відноситься до різновидів паперової вирізки. Багато українських художників того часу захоплювались цим видом мистецтва. Проте, в процесі досліджень, М. Станкевич доходить висновку, що прототипом витинанки є саме народні паперові прикраси, які не були пов'язані ані з кустодіями, ані з «силуетами». Орнаментальні мотиви народних витинанок склалися під впливом саме народної декоративної творчості, таких як вишивка, ткацтво, килимарство та розпис [3].

Безсумнівний інтерес у дослідженні мистецтва витинанки представляє науковий доробок З. Косицької. У своїй статті «Місце витинанок в інтер'єрі традиційного житла українців: локальні ансамблі» (2019), вона розкриває символічний зміст народного паперового декору та сакральне значення у розміщенні витинанок в українських хатах. Так, наприклад, вона зазначає, що орнаментальні композиції та мотиви які застосовувалися при створенні витинанок мали у підсвідомості українців глибоке символічне значення, пов'язане з давніми віруваннями предків. Український народ завжди мав тісні зв'язки з минулим, і саме у геометричних орнаментах витинанок були зашифровані символи та знаки які пов'язані з солярною символікою, успадкованою з язичницьких вірувань давніх слов'ян. Можна прослідкувати беззаперечно важливий зв'язок з календарною та родинною обрядовістю. Важливим було також місце розташування візерунків, адже окрім декоративної функції він виконував також і роль оберігу. Вибагливими паперовими візерунками в оселях оздоблювалися насамперед сакрально важливі для українців місця: поличка з образами – божник, стіна біля покуті, піч - яка була символом материнського першопочатку і, звичайно, на вікнах та над дверями (Рис.Б.1.1-18.) [26].

Також, спираючись на працю М. Станкевича, З. Косицька пропонує таку класифікацію витинанок за технікою виконання: одинарні, складні та комбіновані. Одинарні витинанки виконуються на одному аркуші паперу, вони можуть бути тільки одного кольору, та переважно ажурні, хоча можуть бути і силуетними. Характерними рисами одинарних витинанок є узагальнення орнаментальних мотивів та декоративність форм. При створенні складних витинанок використовують декілька кольорів паперу, а орнаменти і зображення на них з окремих елементів об'єднані у гармонійне ціле. Комбіновані ж витинанки завжди поєднують у собі декілька технік виконання, окрім традиційного вирізання додається також штемпелювання або розпис. Найчастіше у цій техніці створюються роботи з рослинними або зооморфними мотивами [25].

1.3. Художньо-стилістичні особливості вітчизняного мистецтва витинанки – від традицій до сучасності

Досліджуючи розвиток мистецтва витинанки, якому вже понад сто років, можна побачити, що створення паперового мережива «червоною ниткою» проходить крізь творчість багатьох українських митців. Народна майстриня М. Руденко (1915-2003) була однією з перших, хто почав відродження мистецтва витинанки в українській народній творчості. Подільська Берегиня, як її називали, творила маленькі паперові дива, у яких можна було відчувати усю суть української народної свідомості. Улюбленим мотивом були квіти та пташки, у композиції переважала здебільшого симетрія та узагальнені форми, абрис яких був вільний та динамічний – тонесенькі травиночки або пір'їнки наче тремтять у повітрі. Витинанки М. Руденко справляють враження дещо наївних, але безмежно чуттєвих та душевних композицій, вона намагалася на папері зафіксувати всю природну красу нашої рідної землі, що їй беззаперечно вдалося (Рис.В.1.1-2.) [12].

Знаковою постаттю у становленні мистецтва витинанки в Україні також являється О. Салюк (1922-2003), який працював з М. Руденко. За його

ініціативою у 1969 була організована та проведена виставка «Саїнські витинанки», на якій були зібрані та представлені витвори багатьох самобутніх подільських майстрів. Його ж власна творча спадщина налічує велику кількість витинанок, створених у його оригінальному стилі. Найулюбленішим мотивом майстра було «Дерево життя», яке він зображав монолітно та стилізовано, майже силуетно, не роблячи дрібних прорізів на папері. Проте, не дивлячись на статичність загальної композиції, можна прослідкувати ритмічний рух криволінійних контурів (Рис.В.1.3-4.) [24].

Витинанки А. Куліша (1935 р.) вирізняються глибоким філософським змістом та композиційною довершеністю. Захопившись витинанням вже у зрілому віці, він не тільки відродив це мистецтво на Харківщині, але й додав йому нових рис. У творчих пошуках майстер дійшов досконалості у вирізанні портретів та жанрових сцен. Його мереживні твори відрізняються великою кількістю дрібних деталей, які ретельно прорізає майстер, при цьому вони виглядають гармонійно та не перевантажено. (Рис.В.1.5-6.). У своїх роботах майстер часто використовує традиційний народний орнамент, що додає його творам неповторного українського колориту [9].

Досліджуючи еволюцію мистецтва витинанки, О. Тихонюк у своїй праці «Мистецтво витинанки в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століть» (2010), зазначає, що витинанка поступово трансформується у мистецтво, яке більш наближене до станкової графіки. Паперові витвори мистецтва вражають глибиною філософського змісту, складністю композиції та експонуються на виставках як самодостатні твори. Аналізуючи творчий доробок сучасних митців, вона прослідковує переймання ними досвіду народних майстрів та наслідування автентичних зразків. При цьому кожен митець інтерпретує творчу спадщину крізь призму особистого творчого бачення та втілює у своїх витинанках власні ідеї та концепції [51].

Однією з яскравих представниць сучасної витинанки є львівська майстриня Д. Альошкіна, витвори якої дійсно можна назвати монументальними, адже художниця працює переважно з великими

форматами. У її інтерпретації Берегиня викликає почуття єдності з глибинним, символічним, українським корінням, адже фундамент від якого відштовхується майстриня це, за її словами, традиційні орнаменти та символи, які вона поєднує з власними ідеями (Рис.В.1.7-8.). Витинанки Д. Альошкіної відомі далеко за межами України, і гідно представляють нашу країну у закордонному мистецькому просторі [29].

Ще однією майстринею, яка залюбки працює з великими форматами, є полтавська майстриня Н. Сташкевич. На майже двометрових полотнах з паперу, витончено та філігранно зображає вона орнаменти, храми, янголів, квіти, птахів, дерева (Рис.В.1.9-10.). Дивлячись на кропітку роботу майстрині, на такі виточені силуети, інколи важко повірити, що це ажурне мереживо з паперу і створене людськими руками за допомогою ножиць. Витинанки авторки зберігаються у музейних фондах України, а також мають своїх поціновувачів за кордоном, де зберігаються у приватних колекціях [47].

Одним з провідних майстрів на теренах сучасного мистецтва є заслужений художник України М. Теліженко (1951 р). Композиції цього митця вражають своєю складністю та сакральним змістом. Кожна деталь має своє значення, і тому, розглядаючи його твори, кожен раз можна побачити щось нове, не помічене раніше, і розкривати для себе інший сенс. Здається ніби читаєш цікаву історію – історію українського народу (Рис.В.1.11-12.). Для композицій М. Теліженко характерні виразність ліній, чіткість і ясність контурів, вміння передати і простір, і розвиток дії, а ще – просто дивовижна фантазія [50].

В. Корчинський (1955 р) – видатний київський майстер витинанки. У своїх роботах він значну увагу приділяє зображенню знакових персонажів та символічних елементів. Тим самим він налаштовує глядача на глибоке сприймання образів, адже у його витинанках інформація закодована на рівні архетипів. Самі елементи творів прорізани дуже узагальнено, лаконічно та монолітно. Дрібні елементи автор використовує скоріше як своєрідний декор. Витинанки В. Корчинського симетричні та врівноважені, переважно він

використовує центральну вісь симетрії, але не в усіх роботах. Також характерним є використання майстром орнаментальних мотивів Центральної України, таких як геометрична рівновага та подовжені форми з просвітами між ними та використання рослинних і тваринних елементів (Рис.В.1.13-14.) [23].

М. Любас – обдарована криворізька майстриня, яка глибоко шанує народні традиції. Її витинанкам притаманні усі риси, які характерні саме для традиційних витинанок, а саме симетричність, лаконічність та повна стилізація. Роботи М. Любас вражають своєю природною гармонією, рівновагою та глибинною етнічною суттю, адже особливого значення майстриня надає використанню давніх та сакральних українських символів і знаків (Рис.В.1.15-16.). За словами М. Любас використання символів спочатку відбувалося на підсвідомому рівні, а потім вже більш свідомо, тому що все повинно мати певну базу та знання. При створенні своїх робіт майстриня надає перевагу чорному кольору паперу та кольору крафт. Переважна більшість її творів це або світле на темному тлі, або темне на світлому [13].

Досліджуючи становлення народного декоративного мистецтва в Україні, безсумнівний інтерес представляє розуміння спільної генези витинанки та настінних розписів. У своїй дисертації «Петриківський розпис, як феномен української художньої культури» (2019) А. Чуднівцев зазначає, що наприкінці XIX – на початку XX століть, традиційний Петриківський розпис переживає певну трансформацію, знову ж таки, завдяки розповсюдженню паперу. Популярними стають так звані «мальовки» – коли мотив чи орнамент малювався спочатку на папері, а вже потім його кріпили на стіни, вікна та інші значимі для українців місця в осели, зокрема піч. Без сумнівів можна вважати, що саме завдяки «мальовкам» та стінописам, які стали важливими чинниками для формування осередку малярства в Петриківці, вдалося зберегти та розвинути унікальні творчі надбання цього регіону та України [54].

У сучасному мистецькому просторі синтез мистецтв Петриківського розпису та витинання можна побачити у творах майстрів Дніпропетровщини, Наприклад витинанки Н. Авдєєнко у петриківському стилі вражають своїм

національними колоритом та кількістю дрібних різнокольорових деталей. Композиції майстрині, у яких вдало поєднується оригінальна авторська мова с традиційним мистецтвом, переважно симетричні – це вазони та Дерево життя, у різних інтерпретаціях. Також майстриня створює і сюжетні витинанки (Рис.В.1.17.) [1].

Витинанки ж майстрині Л. Бабич, яка також створює роботи у стилі Петриківки, це витончені квіти та пташки. Композиції майстрині виконані у більш спокійній кольоровій гамі. Легкі та динамічні, вони не відрізняються врівноваженістю та симетрією, проте, саме в цьому їх чарівність та самобутність (Рис.В.1.18.) [4].

Як ми можемо побачити, обидві майстрині дуже вдало, кожна по своєму змогли стилізувати традиційні петриківські орнаменти – цибульки, волошки, мальви, соняшники, горобину, листочки. Вони запровадили їх у мистецтво витинанки, створивши нові, непересічні образи української народної культури.

Підсумовуючи усе вищезазначене, можна з упевненістю сказати, що традиційні орнаментальні мотиви, які раніше були декором української оселі у сучасному мистецькому просторі трансформувалися у цілком самодостатні та оригінальні авторські твори, у яких митці експериментують з формою, кольором та змістовною наповненістю.

Висновки до розділу 1

Опрацювавши та проаналізувавши наукові джерела та методичну літературу з теми дослідження, ми змогли зробити наступні висновки.

Виявлено, що народне декоративне мистецтво та, зокрема, орнамент, досліджувалась українськими науковцями та мистецтвознавцями с кінця ХІХ століття та є невід’ємною складовою української культури. Збереження у наукових працях відомостей про творчу спадщину предків, це, безумовно, важливий аспект цих досліджень. Адже якщо знищити пам’ять народу про своє коріння, то таким чином зникне нація.

Дослідження історичних аспектів виникнення та розвитку мистецтва витинанки дає змогу стверджувати, що витинанка як мистецьке явище широко розповсюджена по усьому світі та має свою, давню історію. Вперше з'явившись у Китаї, витинанка, завдяки своїй високій художній цінності та відносно не складній техніці виконання, швидко розповсюдилась за межі Китаю у інші країни Азії та у Європу. Наразі багато країн вважають її своїм національним надбанням. І у кожній країні це мистецтво має свою назву. В Україні витинанка являє собою яскраву грань української народної культури. Зважаючи на те що українці належать до найбільш культурно розвинутих народів світу, виявлено, що витинанка як вид мистецтва посідає одне з визначних місць у творчості нашого народу.

На основі аналізу стилістичних особливостей витинанок народних та професійних майстрів з'ясовано, що орнаментальні паперові твори українських майстрів містять у собі велику кількість символів та знаків, які ідуть від самих глибин етнічного мистецтва українців, та пов'язані з давніми віруваннями українського народу. Розглядаючи твори майстрів старшого покоління, можна сказати, що у традиційній витинанці переважають орнаментальні мотиви, які відображають етнічну сутність українського народу. У порівнянні з ними сучасні майстри використовують орнамент лише як один із інструментів виражальних засобів, головним є саме ідея митця та образ який він хоче донести до глядачів, а вже потім формальне вирішення.

На нашу думку витинанка зберігає народну автентичність, самобутність та зв'язок з національними традиціями. Це дійсно унікальний вид творчості, який поєднує минуле та сьогодення.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНЕ ВИКОНАННЯ ДЕКОРАТИВНОЇ КОМПОЗИЦІЇ В ТЕХНІЦІ ВИТИНАНКИ

2.1. Традиційні народні свята – зріз ментальності української нації

Витоки традицій українських свят сягають глибин віків та тісно пов'язані з природоцентричним світоглядом та давніми віруваннями народу. З приходом християнства на територію Київської Русі та протягом часу, деякі елементи святкових звичаїв та обрядів зазнали трансформації, набули іншого сенсу, проте фундаментом їх все одно залишаються давні язичницькі вірування наших предків. Українські народні свята це суміш язичництва та християнства, зв'язок між минулим та сучасним, духовне джерело національної самосвідомості, своєрідний код нації.

Ментальність українського народу формувалася протягом багатьох тисячоліть під впливом соціально-історичних та духовно-культурних процесів. Українцям притаманні такі риси як емоційність, відкритість, миролюбність, волелюбність, релігійність, глибока пошана до предків та повага до традицій. Також українці завжди відрізнялися працелюбністю та любов'ю до рідної землі. Ці характерні риси яскраво відображаються у народних звичаях, обрядовості та святах.

Одним з визначних свят, яке відзначають українці це, безумовно, є Різдво Христове. Але офіційне рішення про святкування народження саме Ісуса Христа 25 грудня було прийняте церквою у лише у 431 році. До того ж, ще три сторіччя нашої ери, наші предки святкували народження молодого Сонця – Коляди, який був язичницьким сонячним божеством. Пов'язано це з тим, що 22 грудня починалося зимове сонцестояння – сонце припиняло свій видимий рух, природа завмирала, що давніми слов'янами трактувалося як смерть Сонця. 25 грудня сонце відновлювало свій рух, день збільшувався, починався новий цикл життя, тобто народжувалося нове Сонце. Взагалі обрядовість слов'ян тісно пов'язана з природними циклами та астрологічними

явищами. У християнській традиції Різдво це народження Ісуса Христа, про яке волхви дізналися завдяки зірці, що сяяла на небосхилі і яка вказала їм шлях до новонародженого. А саме 24 грудня найяскравіша зірка Сіріус утворює лінію з трьома іншими зірками в поясі Оріона, які мають назву Три Царі. Ця лінія і є путівником, який побачили волхви і визначає місце сходу, тобто «народження», Сонця або Ісуса Христа [20].

Переважна кількість різдвяної обрядовості також має язичницьке підґрунтя. Наприклад назва «колядки» також походить від імені Божича Коляди. Колядки це обрядові пісні, співаються під час циклу зимових свят та на Різдво зокрема. Наші предки вважали, що жреці захищали маленького Божича, якого народила у Дніпровських водах богиня Лада, від змія Корочуна, що хотів з'їсти нове Сонце. Жреці проганяли його, а потім ходили по дворах та співали колядки, сповіщаючи господарів про народження нового Сонця. Також вони носили з собою зображення Сонця – восьмикутну зірку Алатир. Згодом колядки набули біблейських мотивів, а традиція колядувати зберігається і по сьогодні. З появою першої зірки на небі починається Святвечір, і діти та молодь гуртом ходять по домівках, вітаючи господарів колядками (Рис.Г.2.1.).

Велике значення надавалося стравам, які господині готували на Святвечір. Це була перша трапеза після сорокаденного передріздвяного посту. Вечеря починалася з появою першої зірки на небі. Готувалися пісні страви і обов'язковою була їхня кількість, а саме дванадцять, за числом місяців. Стіл накривався одразу, адже господиня не повинна була вставати до кінця вечері. Зазвичай до столу подавалися такі страви як, пісний борщ, вареники з капустою, млинці, гречана каша, пироги, рибні страви. Центральне місце на столі посідали кутя та узвар. Вважається, що в цю ніч в дім приходять душі предків, тож страви після вечері не прибиралися, а залишалися на столі, щоб їх пригостити. Також для предків готувалися окремі місця – стільці та лавки. (Рис.Г.2.2.).

Головним символом свята був Дідух – житній або пшеничний сніп, який господар дому вносив у дім напередодні Різдва та ставив у визначному місці на покутті. Дідух символізував благополуччя у родині, достаток та гарний врожай. Також він був оберегом роду та знаком знак присутності предків на різдвяних святах. Дідух прикрашали кольоровими стрічками та паперовими квітами. Вважається, що він є прообразом сучасної новорічної ялинки [41].

Ще одне свято, яке посідає визначне місце в українських традиціях та обрядовості – це Великдень. Як ми вже зазначали вище, українці, у яких високо розвинена аграрна культура, з великою пошаною ставилися до природи та її явищ, тож християнський Великдень також має давню багатовікову язичницьку історію. Наші предки святкували Весняне рівнодення – час коли сонце переходить з півночі на південь та починається цикл Новоліття за сонячним календарем. Це свято природи, весни та весняного Сонця, пробудження природи, початку нового життя. За віруваннями наших предків, цей день відкривається Небесна Брама і Род Всевишній приносить очисний вогонь у людські душі. Це день, коли воскресає Дажбог – Бог Життя та Сонця. У християн Великдень це свято воскресіння Христа, воно не прив'язане до конкретної дати, святкується щороку у першу неділю після весняного повного місяця [11].

Християнство та язичництво тісно переплітаються у народних традиціях та символічному значенні Великодня. Наприклад, такий символ свята як яйце у віруваннях предків було джерелом світобудови, воно зберігало та передавало життя, а отже втілювало саму ідею воскресіння. Ця ідея і залишилась головною у християнській традиції. До речі, існує принципова різниця між крашанкою та писанкою. Крашанка – це пофарбоване варене яйце, яке вживається у їжу, зазвичай фарбується одним кольором. Писанка ж – це сире запліднене яйце, на яке наносять сакральну символіку, та воно несе великий зміст в обрядовості, зберігаючи свою живу природу [10]. Святковий великодній хліб – паска у християнстві символізує добро та добробут, а також присутність Бога у житті людей. Випікають її у чистий четвер або у суботу,

напередодні Великодня та гарно прикрашають глазур'ю та кольоровою цукровою присипкою. Давні слов'яни також пекли ритуальний коровай, який був символом перемоги світла над темрявою, та використовувався як жертвоприношення язичницьким богам. Вважалося, що чим більшим та смачнішим був коровай – тим кращім буде урожай (Рис.Г.2.3.).

Як і на Різдво, на Великдень українці шанують своїх предків. За стародавніми традиціями померлі могли вплинути на майбутній урожай та збільшити його. Християне вірять, що Христос своєю смертю спокутував первородний гріх, чим відкрив праведникам дорогу до раю. Звичай ходити на кладовище для поминання померлих, походить саме з давнього слов'янського культу предків, які вірили, що в цей день можна побачити та поспілкуватися з померлими родичами (Рис.Г.2.4.) [11].

Одним з наймістичніших свят, які святкують українці, можна назвати свято Івана Купала. І, хоча, у IV столітті нашої ери церква проголосила це свято днем народження Івана Хрестителя – предтечі Ісуса Христа, Купала одне з небагатьох свят, яке, незважаючи на вплив християнства, зберегло язичницьку суть своїх обрядів та міцний зв'язок з давніми віруваннями народу. Існує декілька версій витоків цього свята. За однією з них наші предки святкували у цей день народження літнього сонця – Купала, давнього язичницького бога. Адже раніше, до переходу на новий календар, це свято припадало на день літнього сонцестояння, тобто 24 червня. Також існує легенда, що у цю ніч Купала та Марена єднались у шлюби, що символізувало поєднання двох стихій – вогню та води, чоловічого та жіночого першопочатків [6]. Ще однією з версій є те, що святкування було присвячене іншим сонячним богам – Ярилу, Сварогу та Дажбогу, а ім'я Купала з'явилося у літописах через помилку монаха [22]. Але, як би там не було, не можливо не визнати що обряди та ритуали на свято Івана Купала сповнені магічної суті та символічного змісту.

Головним символом свята є ритуальне вогнище, яке було пов'язане з сонячним культом. Для розпалювання багаття збирали старі непотрібні та

поламани речі, соломі і дерев'яні колеса. Вважалося, що коли згорав увесь цей непотріб, то з ним згорали усі проблеми та негаразди. Обов'язковим було, щоб вогонь розпалювала жінка, адже вогонь мав запліднюючу силу. Одним з найвідоміших ритуалів, про який чули навіть ті хто поверхнево знає про це свято це – очищення вогнем. Молоді парубки та дівчата стрибали крізь багаття, що наділяло їх здоров'ям та силою. Також стрибками через вогонь пари перевірялись на міцність відносин, існувало повір'я, що коли під час стрибка руки пари роз'єднуються, то і вони скоро розлучаться, якщо ж ні, то одружаться. Часто у вогні палили одяг хворої людини, або проводили крізь нього худобу, щоб вона не хворіла [17]. Тобто, як ми можемо побачити, вогонь мав дуже сакральне значення в обрядовості на свято Купала (Рис.Г.2.5.).

Не меншого значення люди надавали повір'ям, що пов'язані з водою. Вважалося, що вода у цю ніч має цілющі властивості, хоча купатися було небезпечно, бо «нечиста сила» могла утягнути людину на дно. Люди вірили, що у цю ніч вода потребує жертвоприношень, тому для ритуального зцілення водою умивалися купальською росою. Також дівчата ворожили у купальську ніч за допомогою вінків, які з запаленою свічкою опускали на воду. Залежно від того як поведив себе вінок у воді, можна було зрозуміти чи чекає на дівчину скоріше весілля або, навпаки, коханий покине її (Рис.Г.2.6.) [6].

Ще одним значимим та магічним елементом свята були чарівні квіти папороті, які опівночі з'являлися лише на декілька секунд. Вважалося, що ті кому пощастить знайти ці квіти, будуть багатими, щасливими, сильними та здоровими. А ще, що всі їх бажання будуть здійснюватися. Взагалі, травам та квітам, які збиралися в цю ніч, надавали особливого значення. Їх вважали цілющими, та використовували у різних обрядах протягом року [22].

Як ми можемо побачити, природоцентричний світогляд українців яскраво відображається в обрядах та ритуалах саме свята Івана Купала. Зміст яких вибудовується на тісному зв'язку з природою, шанобливому ставленні до природних стихій, таких як вода та вогонь, які наділяються надприродними властивостями.

2.2. Зародження ідеї та пошук образного рішення

Витинанка як вид мистецтва має свою особливу автентичну художньо-образну мову. Папір – дуже пластичний матеріал, який легко піддається обробці, а паперові твори володіють здатністю передавати найтонші грані суто українського народного мистецтва. Здається, що історія, культура та традиції нашої нації якнайкраще підходять для того, щоб створювати мистецькі образи на ці теми саме у техніці витинанки. На нашу думку в українському мистецькому просторі паперові твори не лише вражають філігранно витягими елементами орнаментів та силуетів, а ще й містять глибокий зміст і пробуджують десь у глибині душі якісь підсвідомі нотки етнічної сутності рідної нації. Роздивляючись твори українських майстрів, відчуваєш усю міць народних традицій, які склалися віками та загартовувалися, не зважаючи на різноманітні, часом складні, зовнішні чинники [52]. Графічна чіткість, широкі пластичні можливості та декоративність витинанки відкривають нові можливості для художніх пошуків та втілення широкого спектру ідей. Зважаючи на те, що ми завжди були патріотично налаштованими і цікавилися неймовірним мистецьким скарбом та історією нашого народу, то коли постало питання в якій техніці виконувати практичну частину нашої магістерської роботи, нами без сумнівів було обрано витинанку.

Наступним етапом став пошук образного рішення. З огляду на те, що художній образ – це особлива форма естетичного сприйняття оточуючого світу у якій зберігаються умовний асоціативний зв'язок з предметами реальності перед нами стояло завдання створити композицію, яка б відображала образи реального світу, які виникають у підсвідомості людей та зберігаються у їхній пам'яті. Створити своєрідну нову реальність, сприймаючи яку, глядач відтворював би у своїй свідомості низку своїх особистих асоціацій та спогадів. Адже художній образ являє собою своєрідну форму мислення у мистецтві та засобом для митця донести свою ідею до глядача.

Як ми вже зазначали вище, народні традиційні свята являють собою яскраву грань української культури. Вони є зв'язком між минулим та сучасним, духовним джерело національної самосвідомості, своєрідним кодом нації. У звичаях та обрядах поєднались усі характерні риси притаманні нашій унікальній нації, такі як емоційність, відкритість, миролюбність, волелюбність, релігійність, глибока пошана до предків та повага до традицій. Тож, на нашу думку, саме свята якнайкраще підходять для образної трактовки задуманої нами декоративної композиції у техніці витинанки. Адже мистецтво витинанки тісно переплетено з давніми віруваннями українців та релігійною тематикою. Нами було обрано три визначних свята це – Різдво, Великдень та Івана Купала.

Перед нами стояло завдання визначити головні символи кожного з цих свят, та створити гармонійну підпорядковану композицію. Зважаючи на те, що ми мали намір у своїй композиції поєднати як давні так і сучасні образи, то для зображення Різдва головним символом нами було обрано Дідух, який символізував благополуччя у родині, достаток, гарний врожай та був оберегом роду і знаком присутності предків на різдвяних святах, його ми вирішили зробити центром нашої композиції. Також було вирішено ввести у композицію персонажів, а саме молоду жінку і дітей, які колядують та тримають один з символів свята – восьмикутну зірку. На нашу думку саме таке образне вирішення персонажів могло створити у глядача різдвяний настрій, адже колядували переважно молодь та діти. Різдво було і є родинним святом, яке святкують вдома, тож ми вирішили, що у нашій композиції обов'язково повинна бути присутня українська хата, як символ рідного дому. А щоб підкреслити зимову пору року, навколо хати були зображені дерева з гілками без листя. Відомо, що за народним повір'ям півень є уособленням домашнього вогнища та охоронцем господарства, тож він також присутній у нашій композиції [36]. Також ми вирішили в кожній з трьох композицій зобразити солярний знак, який би асоціювався з даним святом. У різдвяній композиції це символ бога Коляди.

Що ж стосується Великодня, то головним символом нами було обрано дерево з розміщеними на ньому писанками. Як ми вже зазначали вище, такий символ свята як яйце у віруваннях предків було джерелом світобудови, воно зберігало та передавало життя, а отже втілювало саму ідею воскресіння. У якості персонажів було вирішено зобразити молоду пару та стару жінку, як символ циклічності життя, коли одне покоління змінює інше. Молодь підтримує стареньку бабусю, розуміючи, що колись їхні діти будуть також підтримувати їх. Дотримуючись ідеї поєднання язичницьких та християнських символів свята, ми зобразили церкву, адже у сучасному світосприйнятті свято Великодня та похід до церкви це неподільне ціле. Біля церкви нами зображено гілочки верби, як символ весни та тепла, адже у давніх традиціях наші предки у цей день святкували пробудження природи та початку нового життя. Кролик також відігравав певну роль у давніх обрядах, він був символом плодючості, що було важливо на початку землеробських весняних робіт [28]. Солярним знаком даного свята нами було обрано безконечник, як символ нескінченості життя.

Варто зазначити, що Свято Івана Купала для нас є наймістичнішим, тому у ньому відсутні християнські символи. Ми поставили за мету створити композицію, яка б якнайкраще відтворювала магію та чарівність обрядовості даного свята. Головним символом було обрано, звичайно ж, очисний вогонь. Для того, щоб дана композиція гармонійно поєднувалася з іншими двома, вогонь було вирішено зобразити на колесі. Під час купальських святкувань такі палаючі колеса спускали з високих пагорбів. Персонажами даної композиції виступають молоді дівчата у сорочках, а голови їх прикрашають вінки з лугових трав. Вони танцюють у містичному танці, тримаючи свічку з ритуальним вогнем. Окрім вогню дане свято тісно пов'язане з водою, а де як не на березі річки повинен бути старий млин. Тож саме млин в оточенні папороті – магичної квітки символу свята – було вирішено зобразити у даній композиції. Підтримуючи ідею твору, в якості тварини ми обрали кішку, адже кішка завжди асоціювалась з магією. Солярний знак

композиції – спіраль, яка є символом життєвої сили та втілює у собі схематичний образ еволюції всесвіту та життя взагалі [45].

2.3. Послідовне виконання композиції у матеріалі

Композиційний пошук. Для композиційної цілісності твору ми використали такі якості витинанки, як підпорядкованість частин цілому, ритмічна організованість, виразність та, найголовніше, простота візуального сприйняття. Нами були проаналізовано роботи майстрів витинанки, для кращого розуміння композиційного рішення у нашому творі. Були зроблені перші пошукові ескізи олівцем В ході розробки ескізів нами було вирішено побудувати нашу композицію на основі дзеркальної симетрії. Для побудови композиції були обрані симетрично розміщені напівдуги, у центрі перетину яких розміщується головний символ кожного свята. Інші елементи твору ми вирішили об'єднати в тематичні групи (Рис.Д.2.1-5.).

Варіативний вибір та стилізація елементів. Однією з особливостей створення композиції в витинанці є пошук балансу між прорізуваними елементами. Потрібно було враховувати технічні особливості паперу, знайти співвідношення між прямою та лінією, розміщенням та чергуванням деталей, врахувати місце розташування точок перетину з'єднань. Стояло завдання створити досить міцну структуру, яка не зважаючи на ажурність, повинна була зберігати форму сама по собі, коли вона ще не буде приклеєна до фону. Необхідно було вирішити, що буде зображуватися ажурно, а що більш монолітно – менше прорізатися. Головний символ свята було вирішено прорізати достатньо ажурно та детально, а тематичні групи персонажів, після пошукових ескізів зобразити більш монолітно та узагальнено. Вони повинні були симетрично розміщуватися з обох боків центрального символу та бути до нього оберненими. Також монолітно було вирішено зобразити групу елементів зображувальної підтримки, а саме будівлі та рослинність. Їх ми розмістили на рівень нижче за групу персонажів. Зважаючи на те, що вони є другорядними елементами, то вони мали менший розмір у співвідношенні з

основною тематичною групою. Узагальнені знакові образи, такі як тварини, ми стилізували та розмістили в нижній частині композиції. А сакральні солярні символи, задля полегшення верхньої частини композиції, було вирішено зобразити у вигляді напівкола.

Наступним постало питання як нам декорувати напівдуги, які є основним каркасом нашої композиції. Відомо, що орнамент, який є одним з елементів декору, містить у собі безліч закодованих символів та знаків. Основними елементами прадавнього українського орнаменту були переважно геометричні фігури: трикутник, ромб, зигзаг, лінія, меандр та інші [15]. Тому, зважаючи на нашу ідею заглиблення у давні витоки народних свят, ми вирішили саме ці геометричні мотиви орнаментики використати для декору елементів нашої композиції. Для того щоб композиція не була подрібненою, а складала враження цілісного гармонійного твору, то орнамент було вирішено прорізати ажурно, проте достатньо щільно (Рис.Д.2.6-8.).

Колористичне вирішення. Після гармонійного впорядкування всіх елементів нашого твору, потрібно було вирішити який саме колір обрати для прорізування, а який для фону, адже наша композиція мала бути поліхромною. Як варіанти для прорізування розглядалися або чорний, який вважається більш чітким та графічно виразним, або світлий, щоб композиція справляла враження легкості та святкового настрою. В якості фону ми обирали між варіантами кольорової заливки аквареллю білого паперу або тонування пастельного паперу, тобто, в будь-якому разі, поєднати дві техніки задля створення авторського та оригінального твору. В ході творчих експериментів ми прийняли рішення, що виконувати композицію ми будемо на світлому папері, а як фон обрали пастельний папір темного кольору з тонуванням сухою пастеллю в акцентних місцях (Рис.Д.2.9-14.).

Створення картону. На початку роботи планувалося виконати серію робіт на аркушах нестандартного формату 30 на 35 см. Але потім, в процесі створення картону, стало зрозуміло, що наша композиція потребує більшого врівноваження в нижній частині, тому, для збереження композиційної

рівноваги ми додали там декор у вигляді орнаменту, та зупинились на форматі 30 на 40. Після всіх узгоджень ми почали процес перенесення картону на оригінал (Рис.Д.2.15-16.).

Основний етап створення серії витинанок. Цей етап, безперечно, найскладніший та найважливіший, адже права на помилку не має. Крок за кроком, прорізаючи спочатку найменші елементи ми створювали нашу витинанку. Робота велась на спеціальному гумовому килимку, в якості інструментів використовувались макетні ножі з лезами різної форми та товщини. Вже прорізані елементи потрібно було закривати для захисту папером, адже можна було випадково їх зачепити та пошкодити. Але, не зважаючи на важку та кропітку працю, ніщо не зможе зрівнятися з піднесеним станом митця, який нарешті бачить результати цієї праці (Рис.Д.2.16-21.).

Завершення. Оформлення роботи. Після того як всі три роботи були прорізані та серія набула своєї цілісності та глибинного змісту, який ми хотіли вкласти у нашу композицію, наступним етапом стало оформлення работ в рами. На нашу думку завершальний та найвідповідальніший етап у роботі. Адже невдало підібране паспарту або рама, можуть звести нанівець усю роботу митця. Тому для оформлення робіт було підібране оформлення, яке б не відволікало око глядача від композиції та вдало гармоніювало з колористичним рішенням роботи (Рис.Д.2.22.).

Висновки до розділу 2

Задля створення нашої композиції з образної трактовки українських традиційних свят нами були опрацьовані різноманітні джерела та зроблені наступні висновки.

Виявлено, що українські свята та традиції якнайкраще характеризують риси притаманні українському народу. Наприклад, такі риси як емоційність, відкритість, миролюбність, волелюбність, релігійність, глибока пошана до предків, любов до рідної землі яскраво проявляються в народній обрядовості.

З'ясовано, що витoki таких народних свят, як Різдво, Великдень та Івана Купала, мають давнє язичницьке підґрунтя і, не дивлячись на те, що прихід християнства змінив переважну більшість трактувань народних обрядів, в пам'яті народу жива давня автентична сутність цих святкування, тому сучасні свята – це суміш язичництва та християнства, зв'язок між минулим та сучасним, духовне джерело національної самосвідомості, своєрідний код нації. Тому витинанка, мистецтво якої є тісно переплетеним з давніми віруваннями українців та релігійною тематикою, повністю відповідає, як техніка, для відтворення нашого задуму. Графічна чіткість, широкі пластичні можливості та декоративність витинанки відкривали нові перспективи для художніх пошуків та втілення ідейного задуму.

В ході реалізації творчої ідеї нами було розглянуто давню символіку та її значення в українських народних святах, та обрано символи, які були найбільш відповідними для відтворення задуманого художнього образу. Також було проаналізовано джерела, які доводять, що орнаментика в декоративному мистецтві України, окрім оздоблювальної, має ще й сакральне значення. Що ми і врахували та використали при створенні нашої композиції. Під час творчих експериментів було обрано найбільш підходящий колір паперу для створення нашої композиції – світлий для прорізування та темний пастельний для фону. Акцентні місця композиції було вирішено тонувати сухою пастеллю.

В результаті практичної роботи було створено композиції, які, на нашу думку, повністю відображають головні ідеї таких свят як Різдво, Великдень та Івана Купала, а також їх традиції та символіку, як християнську так і язичницьку.

РОЗДІЛ 3

СТАН, НОВАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦТВА ВИТИНАНКИ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ В ЗАКЛАДІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Вплив народних ремесл на естетичний розвиток та становлення національної самосвідомості у дітей в середній школі

Формування світосприйняття людини починає відбуватися з раннього дитинства. Безумовно важливим фактором у цьому є сімейні цінності та традиції у яких зростає та розвивається дитина. Проте саме у школі, під час навчання та спілкування, закладаються основи розуміння дитиною свого подальшого життєвого шляху та світоглядної позиції. Тому перед педагогами стоїть надважливе та відповідальне завдання – не тільки дати загальноосвітні знання, а й позитивно вплинути на становлення школяра, як всебічно розвиненої особистості. Першорядним у цьому завданні є прищеплення дитині духовних та моральних цінностей, естетичного сприйняття оточуючого світу, а також формування національної самосвідомості та патріотизму. Тому школа повинна бути осередком збереження та примноження національних традицій.

Зважаючи на те, що питання виховання дітей у патріотичному дусі наразі є нагальним, державою розроблена концепція «Нової української школи» (НУШ), яка передбачає, що випускник буде всебічно розвиненою особистістю з чіткою громадянською позицією. Людиною, що здатна критично мислити, мати тверді морально-етичні принципи та поважати гідність та права людини. Випускник НУШ – це патріот, який знає власну історію, поважає свою державу та гідно представляє її у мультикультурному соціумі [38].

Згідно Концепції Національно-патріотичного виховання в системі освіти України, яка була розроблена у 2015 та впроваджена 2019 році, зазнала змін у 2022 році у зв'язку з військовою агресією проти нашої держави. Окрім поваги до культурних цінностей та історичного минулого України, прищеплення

поваги до держави та плекання найкращих рис української ментальності, у новій редакції наголошується на важливості зосередження на україноцентричній традиції, а саме посилення національно - патріотичного виховання дітей та молоді, яке дозволить сформувати нового українця, який діє на основі національних та європейських цінностей [37].

Проте, до прийняття цих концепцій, українська держава пройшла довгий та тернистий шлях. Одним з перших, хто порушив питання необхідності відродження автентичної народної педагогіки був В. Стельмахович у своїй праці «Українська народна педагогіка» (1997). Автор зазначає, що виховні завдання повинні розв'язуватися засобами саме української народної педагогіки, так як це є актуальним у часи становлення України як незалежної держави. Професор дає визначення поняттю «народна педагогіка» як науці про виховання, освіту та навчання на базі методів та засобів, які створив народ та які передаються з покоління в покоління. Він називає народну педагогіку могутнім феноменом, який забезпечує збереження національного характеру людини. Рідна мова та фольклор, національні звичаї та символи, свята та обрядовість, народні ремесла та мистецтво – саме у цих основоположних традиціях українського народу знайшли своє відображення виховні ідеали, цілі, принципи і засоби народної педагогіки [48].

На винятковій важливості формування історичної свідомості молоді за допомогою українознавства наголошує Я. Калакура. Однією з функцій українознавства він називає усвідомлення українцями своєї етнічної та громадянської ідентичності. За словами автора, історична свідомість, це розуміння приналежності до великого українського етносу, який є однією з найдавніших європейських націй. А також шанобливе ставлення до культурних цінностей та традицій рідної землі, історії та духовних ідеалів. Я. Калакура відводить українознавству ключове місце у формуванні історичної свідомості як головному фактору, що сприяє національній самоідентифікації українців [18].

Таким чином, в контексті зазначеного вище, ми можемо сміливо говорити про надзвичайну важливість розуміння власної історії та традицій. Адже не можливо побудувати майбутнє, не усвідомлюючи свого минулого. Наріжним каменем зв'язку людини зі своїм корінням, безумовно, можна назвати народне декоративно - ужиткове мистецтво. Воно є одним з найбільш суттєвих факторів, який естетично та духовно збагачує людину, виховує почуття патріотизму та любові до рідної країни.

Традиційні народні ремесла являють собою скарбницю нематеріальної спадщини України. Віковий досвід українських майстрів передається з покоління в покоління та є символом безперервності української культури. Це і гончарство, яке на теренах України відоме з VII-V тисячоліття до н. е, і художнє різьблення, адже українці відомі своїм потягом прикрашати оточуючи їх предмети, і лозоплетіння, відоме як мистецтво «живої лози», а також ковальство, виготовлення іграшок, ткацтво. Особливе місце в народній творчості належить декоративному розпису – оселі українців завжди вражали своєю мальовничістю, вишивці – вишиті сорочки та рушники можна вважати візитівкою України, писанкарству – цей вид мистецтва є сакральним для українців, і, звичайно ж, витинанці – паперові витвори мистецтва українських майстрів відомі далеко за межами України [5].

Українці – безмежно талановита нація, яка зберігає свої традиції у своїй творчості, тому надзвичайно важливим є впровадження в систему шкільної освіти мистецьких програм, які б охоплювали вивчення національної творчої спадщини українського народу та залучали б дітей до створення власних виробів, формуючи тим самим естетичні почуття та гордість приналежності до творчої нації. Адже, саме через творчість дитина пізнає світ та формує світогляд. Сухомлинський вважав, що творчість в дитячій інтерпретації це дуже своєрідне поле для саморозкриття та усвідомлення дитиною своєї творчої унікальності. І не існує єдиних та прописаних десь правил та шляхів для виявлення та формування цієї унікальності [49].

У своїй дисертації «Формування естетичних смаків учнів 5-9 класів на уроках трудового навчання засобами декоративно-ужиткового мистецтва» (2008), авторка І. Савчук обґрунтовує необхідність вирішення педагогічною наукою таких завдань як, розробка змісту, засобів та методів навчання школярів декоративно-ужитковому мистецтву. Адже воно відіграє особливу роль в естетичному та моральному вихованні учнів. Метою дослідження І. Савчук визначає розробку, теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку змісту та педагогічних умов, які є основними складовими у процесі виховання у дітей естетичного сприйняття світу, яке відбувається під час художньо-трудової підготовки. У ході дослідження автор робить висновки, що існує залежність між становленням та розвитком естетичного смаку та соціокультурним середовищем в якому знаходиться дитина. Також має вплив психофізіологічний та загальнокультурний розвиток особистості. Тому необхідним є створення сприятливих умов для розвитку естетичного смаку шляхом залучення дитини до творчої предметно-перетворювальної діяльності. Важливим є звернення до витоків декоративно-ужиткового мистецтва, а саме творчого доробку та надбань багатьох поколінь українців, і саме це повинно стати основою для національної системи естетичного виховання. У ході дослідження було сформовано експериментальну групу дітей, яким було створено певні умови, а саме поєднання урочної форми навчання по типовій програмі, з початковим рівнем опанування декоративних технік та позакласних гуртків, з поглибленим оволодінням художніми ремеслами. Ця експериментальна система дала суттєвий результат та виявила значне зростання рівня розвитку естетичних смаків у дітей. Учні експериментальних груп розуміли зв'язок між виробами декоративно-ужиткового мистецтва та давніми віруваннями, звичаями та ритуалами українців, що, безперечно, впливало не тільки на розвиток естетичних цінностей, а і на загальне ставлення дитини до навколишньої дійсності [43].

Не можна оминати увагою і діяльність позашкільних навчальних закладів, яку можна назвати одним з ефективних засобів етнокультурного

виховання. Заняття у гуртках декоративно-ужитковим мистецтвом повинні ґрунтуватись на вивченні та засвоєнні глибинного національного характеру та сутності давніх українських традицій. Саме з розуміння народної культури як суспільно-історичного явища, що містить у собі естетичні, духовні та моральні цінності українського народу починається всебічний розвиток національно-свідомої особистості. Усвідомлення дитиною приналежності до свого народу та засвоєння його культурних традицій і є одним з вихідних завдань етнокультурного виховання. Національна спрямованість освіти, безумовно, має бути головним вектором у системі освіти загалом. Підґрунтям для освіти повинні слугувати культурно-історичні цінності українського народу [8].

Цінним джерелом відомостей можна назвати працю «Формування національно-патріотичного світогляду засобами образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва» (2018) Н. Махині. Авторка висвітлює теоретичні та практичні аспекти з цього питання та наголошує на важливості того, щоб кожен освітній заклад став для дитини осередком становлення патріотично налаштованої особистості. Великого значення, на її думку, має перебування дитини у певному середовищі, сповненому естетичними ідеалами та моральними цінностями своєї нації. Формування цього середовища в повній мірі відбувається на заняттях гуртків з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Під час занять в учнів пробуджується інтерес до історичного минулого українського народу, з'являється повага до традицій та обрядів та розуміння їхньої значимості, проявляється гордість через свою належність до давньої та висококультурної нації. Безумовно важливим є наочне вивчення творів декоративно-прикладного мистецтва (далі ДПМ), розуміння їхньої краси, досконалості та тієї невловимої, але чарівної гармонії кольорів та пропорцій, яку наші предки відчували на рівні підсвідомості. Усе це пробуджує у дитини бажання приєднатися до цієї магії творення. Гуртки в повній мірі надають такої можливості, адже саме там можна опанувати різноманітні техніки народних ремесл, таких як: петриківський розпис,

ліплення з солоного тіста та глини, створення автентичних іграшок, писанкарство, національна вишивка та мистецтво витинанки [31].

Мистецтво витинанки в українській народній творчості посідає визначне місце. У паперових творах зберігається вся суть давніх українських традицій. Витинанкам притаманна особлива художньо-образна мова, яка виражає красу та гармонію українського народного мистецтва. Під час опанування дитиною мистецтва створення витинанки, вона починає розуміти особливу сакральність української символіки, глибше розуміти національну культуру та її витoki, поважати українські традиції та обряди. Знайомство з мистецтвом витинанки у середній школі має визначне пізнавальне та виховне значення, адже витинанка є невід'ємною частиною української культури та є важливим елементом у збереженні та відродженні національних традицій [21].

3.2. Роль вчителя – викладача мистецтва в організації навчально-виховного процесу

В ході нашого дослідження ми зосереджуємо увагу на важливості всебічного та гармонійного розвитку особистості дитини, формування в неї естетичного смаку та патріотичного світогляду під час навчання засобами образотворчого та декоративно-прикладного мистецтв. Розглянуті вище матеріали доводять, що такі фактори як створення позитивного творчого середовища навколо дитини, залучення її до творчих процесів, вивчення та розуміння історії і традицій рідної країни, а також розробка змісту, засобів та методів навчання є визначними у цьому процесі.

Проте, варто зазначити, що вагомим фактором є готовність вчителя до організації навчально-виховного процесу. У своїй дисертації «Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо - творчої діяльності учнів основної школи» (2016), авторка Г. Кузьменко зазначає, що вчитель повинен бути не лише фахівцем у галузі образотворчого мистецтва та володіти відповідними фаховими та психолого - педагогічними знаннями й уміннями, а й бути здатним створити

умови для виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до витворів мистецтва. Навчити дітей сприймати та створювати красу в оточуючому їх світі, стимулювати у дітей потяг до самовдосконалення та творчої самореалізації. У своєму дослідженні Г. Кузьменко наголошує на актуальності проблеми підготовки вчителів образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах і ставить за мету розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити технологію підготовки студентів, як майбутніх вчителів до організації творчої діяльності учнів. Задля досягнення поставленої мети автор впроваджує у навчально-виховний процес методичний комплекс, який містить програми та навчальні плани інтегрованих спецкурсів і спецпрактикумів, а також певну систему художньо-творчих завдань для студентів. Г. Кузьменко доходить висновків, що задля ефективної організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи, вчитель повинен бути фахово підготовленим. Ця підготовка, як складова загального процесу їх педагогічної підготовки, повинна бути цілеспрямованим та упорядкованим динамічним процесом, який має складну структуру. Вона має включати у себе психолого - педагогічні та фахово-методичні комплекси. Також важливим напрямком цього процесу є проходження виробничої педагогічної практики, культурологічна обізнаність, художньо - творча та науково - дослідна робота. Авторка зазначає, що ефективність організації художньо - творчої діяльності учнів основної школи також в значній мірі залежить від готовності вчителя відійти від традиційних стереотипів художньо - педагогічної діяльності, здатності мислити творчо та не стандартно, адже без цього не вийде розвинути в дітей здатність бачити красу оточуючого світу, відчувати та розуміти мистецтво як воно є, стимулювати в дітей емоційно-почуттєвої сфери [27].

Безумовно ґрунтовною працею з питання підготовки вчителів мистецького напрямку є монографія Л. Ейвас «З досвіду підготовки вчителя декоративно-прикладного мистецтва» (2016). Л. Ейвас наголошує на беззаперечній важливості фахової підготовки вчителя, як центральної фігури освітнього процесу. Особливу увагу вона приділяє проблемі якісної

підготовки саме вчителів декоративно-прикладного мистецтва. Авторка зазначає, що, хоча не існує такої кваліфікації, як «вчитель ДПМ», а є більш широка «вчитель образотворчого мистецтва», саме цій спеціалізації властива певна унікальність, яка полягає у предметі викладання. Адже декоративно-прикладне мистецтво у своєму змісті об'єднує національні та культурні надбання народу, етичні та моральні цінності, а також формує духовний простір людини. Л. Ейвас вважає, що підготовка майбутнього вчителя ДПМ повинна починатися ще до вступу у вищий педагогічний навчальний заклад – бути системною та цілеспрямованою та урахувати необхідність не тільки педагогічної, а й ретельної художньо-прикладної освіти. Під час отримання мистецької педагогічної освіти у вищих навчальних закладах студенти повинні глибоко засвоїти основні історичні та національні народні ремесла, які є передумовою появи декоративно-прикладного мистецтва, навчитися створювати декоративні вироби опираючись на розуміння основ формоутворення, кольорознавства, композиційних прийомів та технічні особливості обробки того чи іншого матеріалу.

Також майбутній вчитель ДПМ має усвідомлювати, що декоративне мистецтво є могутнім засобом естетичного виховання учнів та позитивно впливає на всі сторони особистості, тож він повинен не тільки навчити дітей створювати гарні предмети вжитку, а й сформувати в них творчий спосіб мислення, розширити світогляд, розвинути уяву, позитивно вплинути на розвиток їх національної самосвідомості, прищепити повагу до народних традицій та творчих надбань [14].

Розробка ефективної методики викладання посідає чільне місце у підвищенні якості змісту навчально-виховного процесу. Як вже зазначалось вище, важливим фактором є культурний рівень та психолого-педагогічна готовність вчителя до організації навчально-виховного процесу. На основі цього вчитель повинен використовувати комплексний підхід до системи навчання та виховання засобами декоративно-прикладного мистецтва. Вміння вчителя керувати цим процесом має включати у себе ефективне взаємодію між

ним та учнем. Вчитель повинен бути партнером, а не тільки давати вказівки та вимагати результатів, враховувати індивідуальні особливості дітей, створити систему стимулювання успіхів та заохочення дітей до творчого процесу. Важливим є визначення вчителем оптимального варіанту ведення навчального процесу, з урахуванням вікових особливостей дітей. Тобто вся педагогічна діяльність вчителя має бути підпорядкована чіткій та зрозумілій меті [33].

3.3. Методичні рекомендації щодо основ викладання витинанки на прикладі роботи позакласного гуртка «Витинанка»

Згідно Державному стандарту базової середньої освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, метою мистецької освітньої галузі є формування особистості учня, як успішного, творчо мислячого, всебічно розвиненого громадянина України, який усвідомлює власну національну ідентичність. Шляхами для досягнення цієї мети є освоєння творчого надбання людства та українського народу зокрема, прищеплення поваги до українських традицій та цінностей та залучення учня до культурних процесів в Україні. В процесі навчання учень знайомиться з різними видами мистецтва та формує художньо-образне мислення під час творчої діяльності, а також розвиває емоційний інтелект та формує власний світогляд [39].

Одним з видів мистецтва, який відповідає поставленій меті є мистецтво витинанки, яке є одним з різновидів декоративно-прикладного мистецтва. Папір дуже зручний матеріал у використанні, його однозначними перевагами є доступність та не складність обробки. Витинанки з паперу відрізняються особливою художньо-образною мовою, тому створюючи їх діти набувають навичок зі стилізації та абстрактного мислення. Завдяки декоративності твору діти мають можливість розвивати фантазію та уяву, адже витинанці не власна реалістичність образів. Робота з витинанкою дозволяє дітям тренувати окомір, знаходити вірні пропорції та ритм, а якщо витинанка поліхромна, то знайомляться с основами кольорознавства. Також, під час створення ескізу,

учні освоюють та застосовують різноманітні прийоми побудови гармонійної композиції. Заняття витинанням виховують охайність, точність рухів та дрібну моторику рук, що є дуже важливим у розвитку дитини [16].

В. Сухомлинський писав, «Джерела здібностей і обдарувань дітей – на кінчиках їхніх пальців. Від пальців, образно кажучи, йдуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчої думки. Чим більше впевненості і винахідливості в рухах дитячої руки, чим тонша взаємодія руки й знаряддя праці, чим складніші рухи, необхідні для цієї взаємодії, тим яскравіша творча стихія дитячого розуму, тим точніші, тонші, складніші рухи, необхідні для цієї взаємодії; чи глибше ввійшла взаємодія руки з природою, із суспільною працею в духовне життя людини, ти більше спостережливості, допитливості, пильності, уваги, здатності досліджувати в діяльності дитини. Іншими словами: чим більше майстерності в дитячій руці, тим розумніша дитина» [49, с.251].

В залежності від типу витинанки, при її створенні використовують такі інструменти як ножиці та ножі з різними лезами, інколи штампика. Ножиці мають бути довгі, з великим плечем розвороту, адже такі ножиці потребують прикладати менше зусиль при вирізуванні. Зазвичай їх використовують при створенні ажурних витинанок. Кінчиками ножиць вирізають папір по краях, а широким розворотом роблять великі надрізи, повертаючи складений аркуш паперу по колу. Якщо витинанка невелика, то можна використовувати і маленькі ножиці. Для складних асиметричних композицій великого розміру, коли папір не складають у декілька шарів, зручно застосовувати спеціальні ножі з гострим кутом. Працювати ножами потрібно на спеціальному гумовому килимку, щоб не пошкодити поверхню на якій працюєте та не зламати ніж. Штампика мають вигляд порожнистих металевих пробійників, ріжучій край яких, після удару молоточком, пробиває папір в потрібному місці. Вони можуть мати різну форму та використовуються, зазвичай, при створенні повторюваних елементів орнаменту [32].

Як ми можемо побачити, застосовуючи різноманітні матеріали та інструменти, можна створювати повноцінні оригінальні декоративні та образотворчі твори мистецтва на різну тематику, художня обробка паперу включає в себе широкий спектр виражальних засобів, та має суттєві переваги у процесі навчання, ніж інші види мистецтва.

Вихідним пунктом успішного набуття учнями знань, умінь та навичок з будь-якого напрямку є якісно укладена навчальна програма. У своєму дослідженні ми проаналізували дві програми з опанування дітьми мистецтва витинанки. Це програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку «Витинанка», розроблена в процесі співпраці науковців лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України і Комунального позашкільного навчального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Дніпровської міської ради, м. Києва, автори І. Бровко та А. Корнієнко [34] та робоча навчальна програма з вибіркової (варіативної) навчальної мистецької дисципліни (в тому числі програми факультативу) «образотворче мистецтво (станкове та декоративне)» «Витинанка». Автори - укладачі: О. Гурова – спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Комунального закладу спеціалізованої мистецької освіти (далі КЗСМО) «Художня школа № 1 ім. О. Васякіна» Криворізької міської ради (далі КМР), В. Любас – спеціаліст вищої категорії, викладач-методист КЗСМО «Музична школа № 3» КМР, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, М. Любас – спеціаліст вищої категорії, викладач-методист КЗСМО «Музична школа № 3» КМР, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, Г. Телушко – спеціаліст другої категорії КЗСМО «Художня школа № 1 ім. О. Васякіна» КМР [42].

Програма І. Бровко та А. Корнієнко є цікавою та змістовною. Містить у собі блоки з вивчення історичних аспектів виникнення витинанки та знайомства з її особливостями на території України і за її межами, блоки з основ композиції та стилізації у мистецтві витинанки. Передбачає ознайомлення з різноманітними видами витинанок, техніками та прийомами

їх виконання. Значний час відводиться на засвоєння учнями петриківської витинанки. Метою програми є формування творчої особистості засобами народного мистецтва шляхом впливу на емоційний світ дитини. На нашу думку зміст даної програми відповідає поставленій меті, проте вона є більше загально мистецькою, з професійним художнім спрямуванням, тобто містить у собі поєднання народної витинанки і різаної графіки та не заглиблюється у суто автентичні народні традиції мистецтва створення витинанки.

На відміно від попередньої програми, головною метою програми авторами якої є О. Гурова, В. Любас, М. Любас, Г. Телушко є популяризація та відродження традицій українського мистецтва витинанки. Система навчання побудована від простого до складного, з повним дотриманням народних традицій при створенні витинанки: як правильно робиться, як правильно складається, як вирізається. Теми занять суворо підпорядковані логічному зв'язку. Під час навчання діти знайомляться з витоками виникнення мистецтва витинанки в Україні, опановують такі традиційні різновиди витинанок як стрічкова, розеткова та дольова. Значну увагу автори приділяють ознайомленню дітей з прадавньою символікою України та її значенням у мистецтві витинанки. Також діти опановують таку дуже цікаву та автентичну техніку як *вишиванка* – це особлива техніка виконання витинанки під час якою не використовують ножиці або ніж, а папір відщипують пальцями. Програма є дуже змістовною та повністю гармонійною, під час занять діти навчаються працювати в традиціях на базі яких вони в подальшому можуть обирати власний творчий шлях. З роботами вихованців даного мистецького відділу ви можете ознайомитись у Додатках (Рис.Е.3.1-10.).

У своїй роботі ми пропонуємо авторський пілотну програму позакласного гуртка «Витинанка». Вона передбачає опанування дітьми традиційної техніки витинанки та художньої обробки паперу у поєднанні з кольоровою графікою.

Пілотну програму занять, розраховану на один семестр представлено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

№ п/п	Розділ, тема	Кількість годин		
		Теоретичних	Практичних	Всього
1	Вступ. Витинанка як вид декоративно-прикладного мистецтва	1	-	1
2	Розділ 1. Типологія витинанок. Техніки виконання. Композиційна побудова.	1	9	10
2.1	Основні елементи витинанки	1	1	2
2.2	Силуетна витинанка	-	1	1
2.3	Одинарна симетрична витинанка	-	2	2
2.4	Одинарна розеткова витинанка	-	2	2
2.5	Багатоколірна накладна витинанка	-	3	3
3	Розділ 2. Графіка та основи стилізації в декоративному мистецтві витинанки	1	6	7
3.1	Використання графічних матеріалів у витинанці	1	-	1
3.2	Стилізація фітоморфних елементів		1	1
3.3	Стилізація зооморфних елементів		1	1
3.4	Стилізація антропоморфних елементів		1	1
3.5	Сюжетна витинанка з елементами графіки		3	3
	Разом	3	15	18

На створення цієї програми нас надихнуло, окрім програм, які ми зазначили вище, творчість відомого українського художника, члена Національної спілки майстрів народного мистецтва А. Пушкарьова. Творчість непересічного митця охоплює багато напрямків, таких як писанкарство, графіка, витинання та інші, адже талановитій людині завжди є що сказати світу, а художник може це зробити через свої твори. Витинанки А. Пушкарьова одразу впізнає будь-хто, хто знайомий з цим мистецтвом, адже вони відрізняються унікальною та оригінальною авторською мовою. Твори наповнені потужною енергетикою давніх язичницьких вірувань українців та вражають просто на рівні підсвідомості. Окрім глибокого філософського змісту та композиційної довершеності, головною особливістю витинанок А. Пушкарьова, є поєднання витинанки з аплікацією, колажем, графікою. Використовуючи різноманітні пігменти, автор тонує прорізаний папір, створюючи дійсно геніальні твори мистецтва [40].

Головною метою нашої програми є виявлення творчих здібностей дитини, розвиток естетичного смаку, фантазії та творчої уяви, формування цікавості до народного мистецтва, виховання патріотичних почуттів, прищеплення любові та поваги до Батьківщини. Програма складається з теоретичної та практичної частин. Складність варіюється відповідно до віку та розрахована на середню школу.

Під час засвоєння теоретичної частини програми учні дізнаються про витоки мистецтва витинанки в Україні та його еволюцію у сучасному мистецькому просторі, вивчають та аналізують твори народних майстрів та професійних художників України, дізнаються про особливості мистецтва створення витинанки в інших країнах світу, знайомляться з типологією витинанок та техніками їх виконання від найпростіших елементів до складних композицій, отримують відомості про давню українську символіку та орнаментику та їх значення в українському традиційному декоративно-прикладному мистецтві.

На практичних заняттях діти виконують завдання під час яких отримують навички з побудови гармонійної композиції, таких як виявлення композиційного центру, закони симетрії, ритму та пропорційності, навчаються стилізувати зображення, знайомляться з основами кольорознавства та технологією живописних матеріалів. Обов'язковим є періодичне проведення інструктажу з техніки безпеки при роботі з клеєм та ножицями.

Саме поєднання витинанки з кольоровою графікою і було закладено як фундамент нашої авторської пілотної програми. Ми вважаємо, що синтез цих видів мистецтва позитивно впливатиме на розвиток естетичного виховання дитини. Адже відчуття гармонії кольору та вміння правильно розставити акценти важливо для формування творчої уяви дитини. А сам процес витинання дає розуміння пропорцій, форми та побудови композиції та позитивно впливає на розвиток точної координації рухів та моторики пальців, що, як відомо, позитивно впливає на процеси головного мозку.

Як ми вже зазначали вище, окрім традиційного витинання на кольоровому папері, діти створюють композиції де вони самостійно тонують папір у потрібні кольори. Для цього використовують акварельний та пастельний папір. Акварельний, зазвичай, використовується у якості фону, на ньому діти роблять акварельні заливки, які можуть бути як одного кольору так і різнокольорові, в залежності від завдання. Дуже цікавою є робота з пастельним папером – завдяки його фактурі можна створити оригінальний та витончений твір, адже м'які графічні матеріали, до яких відноситься суха пастель, дозволяють врахувати найменші кольорові нюанси. Тому, зазвичай, пастеллю тонуються прорізувані елементи витинанок. Хоча, наша програма не обмежує дітей у творчих проявах і вони можуть тонувати пастеллю ті елементи твору, які вважають необхідним. До речі, використання кольору при створенні витинанки є корисним з психологічної точки зору, адже, відомо, що колір напряму пов'язаний з психо-емоційним станом людини. Тож, по тому кольору, який переважно обирає дитина можна зрозуміти якщо з нею щось не так та прийняти міри.

Особливу увагу у нашій програмі приділено стилізації. Відомо, що стилізація – це свідоме перетворення об'єктів та надання їм інших, не властивих рис. Але у дітей це працює на рівні підсвідомості, у них дуже безпосереднє відношення до світу, яке ще не викривлене нашаруваннями життєвого досвіду, тому через стилізацію вони можуть відтворити своє бачення оточуючого світу. Мистецтво витинанки декоративне, тож дозволяє в повній мірі проявити дітям фантазію.

Слід звернути увагу, що однією із особливостей нашої програми є те, що вона передбачає індивідуальний підхід до кожної дитини при виявленні творчих здібностей та подальшому їх розвитку. На нашу думку, прояв дитячої фантазії не можна обмежувати, тож ми не ставимо суворих вимог при виконанні навчальних завдань. Вчителем завдається певна тематика твору, а дитина сама вирішує яким повинен бути художній образ. Кожна дитина унікальна та сприймає оточуючий світ по своєму, тож якщо дати дитині змогу висловити свої почуття у творі, то цей твір однозначно буде нешаблонним та самобутнім. Вчитель лише ненав'язливо контролює процес, за потреби дає поради, або, на прохання дитини, може допомогти, неприпустима критика або нав'язування вчителем свого бачення виконання роботи. Адже, нажалі з особистого досвіду, ми стикались з тим, що невірні дії вчителя назавжди відбивали у дитини бажання займатися творчістю. Як ми вже зазначали вище, вчитель повинен бути рівноправним партнером дитини. Такий підхід дозволяє дитині не боятися проявити фантазію та повністю розкрити свій творчий потенціал. Важливим фактором є те, що гурток дитина починає відвідувати добровільно, це не є обов'язковою дисципліною, що, безумовно впливає на вмотивованість та бажання отримати нові знання та поштовх до подальшої творчої діяльності. Представляємо вашій увазі орієнтовний план-конспект заняття позакласного гуртка «Витинанка» для учнів вікової категорії 12-14 років. Цей урок, на нашу думку, відповідає меті нашої програми, а саме розвиває естетичний смак, фантазію, творчу уяву та формує у дітей цікавість до народного мистецтва, і тим самим впливає на національну самосвідомість.

План-конспект заняття

Тема: Дерево життя – як художній образ в мистецтві витинанки. Основи порівняльного композиційного та стилістичного аналізу творів на прикладі робіт народних майстринь.

Тип: Заняття-бесіда

Мета:

Освітня: ознайомити з символізмом у народній творчості та особливостями створення художнього образу в витинанці, сформувані навички зі композиційного та стилістичного аналізу витинанок на прикладі робіт народних майстринь;

Розвивальна: розвинути усвідомлене розуміння особливостей витинанки, як виду декоративно-прикладного мистецтва та художньо-творчої діяльності народних майстринь;

Виховна: виховати в учнів цікавість до народного мистецтва та повагу до народних традицій та культури України.

Ключові поняття: витинанка, народна творчість, художній образ, стилізація, контраст, символ, сакральність.

План заняття:

1. Витинанка, як вид декоративного мистецтва
2. Дерево життя – сакральний символ українського народу в мистецтві витинанки
3. Порівняльний аналіз творів народних майстринь М. Руденко та М. Любас: композиційна побудова, стилізація, символізм.
4. Висновки
5. Фронтальне опитування

Хід заняття

1. Витинанка, як вид декоративного мистецтва

Українські народні витинанки, як вид декоративно-прикладного мистецтва посідають визначне місце у творчості нашого народу та мають давнє коріння і багаті традиції. Український народ завжди мав тісні зв'язки з

минулим, тому у геометричних орнаментах витинанок були зашифровані символи та знаки які пов'язані з солярною символікою, успадкованою з язичницьких вірувань давніх слов'ян. У витинанці міститься велика кількість символів та знаків, які віднайшли своє місце у творах народних майстрів.

2. Дерево життя – сакральний символ українського народу в мистецтві витинанки

Одне з центральних місць у сакральній символіці предків посідає «Дерево життя», зображення якого «червоною ниткою» проходить крізь творчість майже всіх майстрів витинанкарів, від тих, що стояли у витоків до сучасників. Дерево символізує безсмертя, нескінченність самого Життя та усе його розмаїття. У своїх паперових витворах майстри не визначають певної породи дерева, мислячи символічно та образно, вони не роблять копій реального світу, а створюють фантастичні, алегоричні та метафоричні образи могутнього Дерева Життя. Свої дерева вони зображають багатоярусними світами, де є небо та земля. Ці чарівні світи вони населяють людьми та богами, тваринами та птахами, розміщують Сонце та зорі, а також квіти, які символізували народження нового життя.

3. Порівняльний аналіз творів народних майстринь М. Руденко та М. Любас: композиційна побудова, стилізація, символізм

Яскравим прикладом подібності та відмінності індивідуального творчого підходу до зображення Дерева життя, та трансформації витинанки в цілому, можуть бути твори митців різних поколінь, а саме М. Руденко (1915 - 2003), талановитої майстрині, яка стояла у витоків розвитку мистецтва витинанки в українській народній творчості та, будучи заслуженим працівником народної культури України, створила понад тисячу оригінальних витинанок, відомих по всьому світу, і М. Любас (1970 р.н.), криворізької майстрині та педагога, голови Криворізького відділення Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Для порівняльного аналізу було обрано такі композиції цих майстринь (Рис.Ж.3.1-2.).

Аналіз композиційної схеми.

Композиційні рішення обох майстринь будуються на засадах осьової симетрії. В роботах присутні всі напрямки - вертикальні, горизонтальні та похилі. Композиції загалом статичні, але деяка динаміка у обох творах досягнута за рахунок менших елементів, а саме руху птахів та діагональному перетину гілок (Рис.Ж.3.3-6.).

Витвір М. Любас виглядає більш врівноваженим, за рахунок того, що в нижній частині композицій розміщена більша кількість деталей та вони є більш монолітними, тобто менше прорізані. Композиція ж М. Руденко навпаки справляє враження деякої неврівноваженості, тому що у верхній її частині розміщено більше деталей ніж внизу. Проте, зважаючи на те, що ці елементи достатньо ажурні композиція виглядає дуже легкою та не перевантаженою (Рис.Ж.3.7-8).

Композиція обох витворів є центричною. Центрична композиція характеризується однаковим розташуванням рівних частин форми по відношенню до геометричного центра композиції. Центром композиції у М. Руденко є стовбур до якого тягнуться пташки, а у М. Любас центром композиції є центр перетину діагоналей де зображено ромб з сакральними символами (Рис.Ж.3.9-10.).

Стилізація, контраст, символізм.

Простежуючи еволюцію мистецтва витинанки, ми можемо сказати, що, незважаючи на схожі композиційні прийоми при зображенні «Дерева життя», стилістичні вирішення та узагальнення у декоративних творах старших майстрів та сучасних митців мають як схожі риси так і певні відмінності.

Зважаючи на те, що і М. Руденко і М. Любас є представницями народного мистецтва їхнім творам притаманні риси які характерні саме для традиційного напрямку у мистецтві витинанки. А саме: симетричність, лаконічність та повна стилізація. Проте мова стилізації у майстринь відрізняється. У витинанці М. Руденко переважають рослинні мотиви, абрис композиції вільний та криволінійний – гра ліній створює дещо наївну, але

чуттєву та душевну композицію. Витинанка виконана у контрастних чорно-білих кольорах та має своє символічне значення, адже калина символізує мир, добро та родину, а пташки, звернені один до одного голівками з ягідкою калини в дзьобику, символізують шлюбну пару.

У М. Любас витинанка має більш сувору композиційну організацію, а рослинні та тваринні мотиви стилізовані в узагальнених геометричних формах. Виконана витинанка у зеленому кольорі, який є кольором життя, молодості та зростання сили. Основний акцент майстриня робить на зображення різноманітних сакральних символів. Таких, наприклад, як коловорот – солярний слов'янський символ, який означає вічний рух життя, рух сонця по небосхилу. Коловорот вважається дуже сильним оберегом. Ромб, який зображено у центрі композиції, є символом родючості, він відноситься до архетипу землі, втілюючи чоловіче та жіноче начала. Крапка або хрестик у ромбі означає зерно. Такий ромб символізує достаток і добробут.

4. Висновки

Підсумовуючи усе вище зазначене можна зробити висновки, що, не зважаючи на схожість у побудові композиції, є деякі відмінності у стилізації та у змісті самих творів. У творах майстрів старшого покоління переважають орнаментальні мотиви, які відображають етнічну сутність українського народу, вони інтуїтивні, як може бути інтуїтивним народне мистецтво. У порівнянні з ними сучасні майстри використовують орнамент лише як один із інструментів виражальних засобів, головним є саме ідея митця та образ який він хоче донести до глядачів, а вже потім формальне вирішення.

5. Фронтальне опитування

1. До якого виду мистецтва відносяться твори у техніці витинанки?
2. Як трактують символ Дерева життя в мистецтві витинанки?
3. Про які композиційні прийоми дізналися?
4. Що включає в себе стилістичний аналіз твору?
5. Які символи застосовують майстрині при створенні своїх робіт?

Запропонованим уроком ми довели, що аналіз композиції та стилістики у витинанках народних майстринь мають позитивний вплив на естетичний розвиток та становлення національної самосвідомості у дітей в середній школі.

Висновки до розділу 3

Опрацювавши та проаналізувавши джерела та літературу з теми дослідження, ми змогли зробити наступні висновки.

У сучасному світі кожен день ставить перед нами виклики, а українці змушені відстоювати своє право на незалежність у тривалій боротьбі. Тому питання виховання наших дітей та молоді самосвідомими, патріотично-налаштованими громадянами, наразі є нагальним. Окрім родини, важливим осередком формування всебічно розвиненою особистості, з чіткою громадянською позицією, безумовно є школа. Саме це є метою державної Концепції «Нової української школи» (НУШ) та Концепції Національно-патріотичного виховання в системі освіти України.

З'ясовано, що питання необхідності відродження автентичної народної педагогіки та важливості формування історичної свідомості молоді за допомогою українознавства досліджувалось у працях докторів педагогічних та історичних наук. Так, професор Прикарпатського університету імені Стефаника В. Стельмаховичем вважав, що виховні завдання повинні розв'язуватися засобами саме української народної педагогіки, так як це є актуальним у часи становлення України як незалежної держави. А професор Я. Калакура зазначав, що історична свідомість, це розуміння приналежності до великого українського етносу, який є однією з найдавніших європейських націй.

Виявлено, що декоративно-прикладне мистецтво є могутнім інструментом у естетичному та національно-патріотичному вихованні дітей. Воно духовно збагачує дитину, розвиває творчу фантазію та уяву, сприяє засвоєнню національних культурних традицій, прищеплює дитині гордість приналежності до давньої та висококультурної нації. Вагомою є роль

вчителя – викладача мистецтва, який, під час занять з декоративно-прикладного мистецтва, повинен долучити дітей до культурних процесів в Україні, познайомити з різними видами мистецтва та сформувати емоційно-ціннісне відношення до творчого надбання українського народу.

Обґрунтовано, що витинанка, як вид декоративно-прикладного мистецтва, повністю відповідає меті формування всебічно – творчо та патріотично розвиненої особистості. Народні витики цього мистецтва дозволяють дитині усвідомити усю унікальність та автентичність народних витворів декоративно-прикладного мистецтва. Під час роботи з витинанкою діти мають можливість опанувати особливу художньо-образну мову, яка притаманна витинанці, розвинути навички абстрактного мислення, стилізації та гармонійної побудови композиції.

З'ясовано, що одним з важливих факторів успішного формування в учнів естетичного смаку є здатність вчителя організувати навчально-виховний процес. Окрім фахової підготовки та володіння психолого-педагогічними знаннями й уміннями, вчитель повинен створювати позитивне середовище під час процесу навчання. Виробити у дітей емоційно-ціннісне ставлення до витворів мистецтва. Навчити їх сприймати та створювати красу в оточуючому їх світі, стимулювати потяг до самовдосконалення та творчої самореалізації.

Доведено, що вихідним пунктом успішного набуття учнями знань, умінь та навичок з будь-якого напрямку є якісно укладена навчальна програма. Нами було проаналізовано декілька програм з напрямку опанування мистецтва витинанки. На основі аналізу було створено авторську пілотну програму позакласного гуртка «Витинанка» та запропоновано орієнтовний план-конспект заняття гуртка на тему «Дерево життя – як художній образ в мистецтві витинанки. Основи порівняльного композиційного та стилістичного аналізу творів на прикладі робіт народних майстринь».

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі були проаналізовані наукові джерела та література з теми дослідження. Було з'ясовано, що витoki та розвиток народного декоративного мистецтва, та, зокрема, автентичної орнаментики, на території України висвітлювались у низках праць відомих дослідників, етнографів та мистецтвознавців, таких як, Ф. Вовк, В. Щербаківський, М. Біляшівський, О. Косач, К. Широцький починаючи з кінця ХІХ століття. Вони доводять, що українське декоративно-прикладне мистецтво має давнє коріння та являє собою цілком самостійне та унікальне явище. Серед сучасних мистецтвознавчих досліджень вагомим внеском ми вважаємо праці Т. Кари-Васильєвой, З. Чегусовой, М. Селівачова, М. Станкевича та інших. Народне мистецтво включає у себе безліч напрямків – гончарство, ткацтво, лозоплетіння, килимарство, вишивка, декоративний розпис, і, звичайно, витинанка.

Відповідно до поставлених завдань, на основі аналізу джерел, була відтворена цілісна картина розвитку мистецтва витинанки як ремесла в історико-теоретичному аспекті. З'ясовано, що витинанки – це один видів декоративно-прикладного мистецтва, який зародився у Китаї та, завдяки доступності матеріалу та легкості обробки, має широке розповсюдження по всьому світі. Японія, Індія, Мексика, Німеччина, Франція, Литва, Польща, Україна – в кожній країні паперові вироби набули характерних рис та мають свою назву. В Україні мистецтво витинанки, яке зароджується у ХІХ столітті, від початку було окрасою українських домівок. Виявлено, що настінний декоративний розпис та паперові вирізки мають спільну генезу – витинанки прийшли на заміну розпису як більш доступний варіант декору.

На основі аналізу творів українських майстрів нами було досліджено художньо-стилістичні особливості вітчизняного мистецтва витинанки. Були розглянуті твори майстрів які стояли у витоків – М. Руденко, О. Салюка, А. Куліша, та сучасних митців – Д. Альошкіной, Н. Сташкевич, М. Теліженко,

В. Корчинського, М. Любас, Н. Авдеєнко, Л. Бабіч. З'ясовано, що мистецтво витинанки для митців сповнене символіки та сакральності. З елементів оформлення архітектурного простору воно трансформувалось у цілком самодостатнє мистецьке явище. Деякі митці працюють дотримуючись канонів народних традицій, а деякі сміливо експериментують з художніми образами та змістовною наповненістю. Проте, як би там не було, попри стилістичні та змістовні відмінності, кожний паперовий витвір мистецтва – символічний, унікальний та самобутній.

На основі теоретичного дослідження була здійснена практична робота на тему «Образна трактовка українських традиційних свят у декоративній композиції (поліхромна накладна витинанка)». Для успішного виконання даної практичної роботи були проаналізовані джерела виникнення давніх обрядів та традицій, які притаманні українським народним святам. Розглянута та розкрита символіка та зміст народних вірувань. Виявлено, що українські народні свята ґрунтуються на давніх язичницьких віруваннях наших предків, що і лягло в основу ідеї створення нашої декоративної композиції.

Було з'ясовано, що між вивченням народних ремесл і розвитком естетичного смаку та становленням національної самосвідомості школярів існує беззаперечний зв'язок. Зокрема, опанування дітьми мистецтва витинанки допомагає їм краще познайомитися з народними традиціями, суть яких зберігається у паперових творах народних майстрів. А також зрозуміти значення сакральної української символіки та відчутти повагу до національної культури. Особлива художньо-образна мова витинанки спонукає дитину до прояву фантазії та уяви, що позитивно впливає на розвиток творчих здібностей та самовираження. В ході дослідження нами були проаналізовані різноманітні освітні програми та методичні джерела. На основі аналізу були надані рекомендації щодо розвитку естетичного смаку та національної самосвідомості школярів засобами витинанки, а саме створено пілотну програму позакласного гуртка «Витинанка», яка може бути корисною керівникам гуртків з декоративно-прикладного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авдеєнко Н. О. Українська витинанка. Дніпропетровська область. *Сайт про витинанку в Україні та світі*. URL: <http://www.ukrvytynanka.com.ua/UA/dnipropetrovska-obl/382-avdeenko.html> (дата звернення: 14.08.2022).
2. Антонович Є., Удрис І. Нариси з історії українського мистецтвознавства: навч. посіб. Кривий Ріг: ПП Видавничий дім, 2004. 273 с.
3. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво: навч. посіб. Київ: Світ, 1993. 368 с.
4. Бабіч Л. В. Українська витинанка. Дніпропетровська область. *Сайт про витинанку в Україні та світі*. URL: <http://www.ukrvytynanka.com.ua/UA/dnipropetrovska-obl/145-babich-ukr.html> (дата звернення: 14.08.2022).
5. Батирева І. Народні ремесла українців. *Автентична Україна*. URL: <https://authenticukraine.com.ua/traditions-crafts> (дата звернення: 15.09.2022).
6. Батирева І. Свято Івана Купала. *Автентична Україна*. URL: <https://authenticukraine.com.ua/blog/kupala> (дата звернення: 2.10.2022).
7. Біляшевський М. Про український орнамент. Записки Українського наукового товариства в Києві. Київ. 1908. Т.3. С.40 – 54.
8. Бровко І. Г., Григорєва Т. Г., Кіріченко Н. В., Корнієнко А. В., Мачуській В. В., Павлова Л. М., Панченко Д. С., Панченко Т. Г., Поджаренко А. В., Санько Н. О., Худолій О. Б., Цариніна С. П. Етнокультурне виховання учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в умовах позашкільного навчального закладу: метод. посіб. Дніпро: ПП Дрига Т. В., 2016. 236 с.
9. Вакуленко О. Слобожанський куліш. *Народне мистецтво*. 2005. №3-4. С.56-57.
10. Великдень Дажбожий. Різдво Ярила. Ярило Красний. *Покон Рода: Київська громада*. URL: <https://pokon.kiev.ua/kolodar/velikden-dazhbozhij-rizdvo-yarila-yarilo-krasnyj> (дата звернення: 10.09.2022).

11. Великодні традиції в Україні. *Україна – це ми!* URL: <https://we.org.ua/kultura/narodnyj-kalendar/velykodni-tradytsiyi-v-ukrayini/> (дата звернення: 24.09.2022).
12. Гоцуляк М. Відлетіла горлиця в небесні сади. *Народне мистецтво*. 2004. №1-2. С.56–57.
13. Ейвас Л.Ф., Резанович І.В. Народне мистецтво витинанки в творчості майстрів Дніпропетровщини. Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kharkiv, Ukraine. 2022. Pp. 146 – 150. URL: <https://sci-conf.com.ua/ix-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-topical-issues-of-modern-science-society-and-education-20-22-marta-2022-goda-harkov-ukraina-arhiv/> (дата звернення: 24.10.2022).
14. Ейвас Л. Ф. З досвіду підготовки вчителя декоративно-прикладного мистецтва в Україні: монографія. Кривий Ріг: ФОП Чернявський Д. О., 2016. 136 с.
15. Ейвас Л. Ф. Первісний орнамент: засіб прикрашання або символіка прадавньої магії? *Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. праць* № 18. Спеціальний випуск: Мистецько-педагогічна освіта / гол. ред. В. К. Буряк. Ч1. Кривий Ріг, 2007. С. 149 – 156.
16. Зазуляк Т. К. Мистецтво витинанки: створюємо декоративну композицію. *Мистецтво та Освіта*. 2017. №4 (86). С.33 – 39.
17. Івана Купала. Традиції, ворожіння та заборони. URL: <https://life.nv.ua/ukr/showbiz/ivana-kupala-2021-shcho-ne-mozhna-robiti-yak-gadati-i-v-shcho-grati-v-cey-den-50029158.html> (дата звернення: 23.10.2022).
18. Калакура Я. Українознавство як засіб формування історичної свідомості молоді. *Українознавство*. 2009. №4. С. 35 – 40.
19. Кара-Васильєва Т.В., Чегусова З.А. Декоративне мистецтво України ХХ століття: у пошуках "Великого стилю". Київ: Либідь, 2005. 280 с.
20. Когут Г. Космічні (астрологічні) символи народження Христа, або коли правильно святкувати Різдво. *Львівська мануфактура новин*. URL:

- https://www.lmn.in.ua/blog_post/gennadij-kogut-kosmichni-astrologichni-symvoly-narodzhennya-hrysta-abo-koly-pravylnu-svyatkuvaty-rizdvo/ (дата звернення: 18.09.2022).
21. Корнієнко А. В., Бровко І. Д. Витинанки різних країн світу. *Мистецтво та Освіта*. 2020. №1(95). С. 46 – 51.
22. Корольчук М. Івана Купала: незвичайна історія виникнення свята та головні обряди. URL: <https://learning.ua/blog/201907/ivana-kupala-nezvychaina-istoriia-vynyknennia-sviata-ta-holovni-obriady/> (дата звернення: 18.09.2022).
23. Корчинський В. Українська витинанка. *Сайт про витинанку в Україні та світі*. URL: <http://www.ukrvytynanka.com.ua/UA/pablis/150-ukrajinski-vitinanki.html> (дата звернення: 25.07.2022).
24. Косаківський В. З історії подільської витинанки. *Вінницький обласний центр народної творчості*. URL: https://www.vocnt.org.ua/statti/vitinanka_kosakivskiy (дата звернення: 5.08.2022).
25. Косицька З. М. Витинанки. Історія декоративного мистецтва України: в 5 т. / наук.ред Т. В. Кара-Васильєва. Київ: НАН України, ІМФЕ ім. Рильського, 2009. Т.3. 516 с.
26. Косицька З. М. Місце витинанок в інтер'єрі традиційного житла українців: локальні ансамблі. Студії мистецтвознавчі: Архітектура. Образотворче та декоративно вжиткове мистецтво. Чис 2 (66) / гол.ред. Г. Скрипник. Київ: НАН України, ІМФЕ ім. Рильського, 2019. 130 с.
27. Кузьменко Г. В. Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до організації художньо-творчої діяльності учнів основної школи : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 280 с.
28. Кузьмич О. Що приховує весняне рівнодення? URL: <https://t1.ua/news/42450-shcho-prykhovuye-vesnyane-rivnodennya.html> (дата звернення: 19.09.2022).
29. Логвиненко. Б. Витинанка: від традицій до сучасних інтер'єрів. *Ukrainer*. URL: <https://ukrainer.net/vytynanka> (дата звернення: 18.07.2022).

30. Логвін Г. Народне мистецтво і його роль у формуванні ментальності людини. *Народне мистецтво*. 2010. №3-4. С. 5.
31. Махіня Н. В. Формування національно-патріотичного світогляду вихованців засобами образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва: посібник. Кам'янець-Подільський. 2017. 51 с. URL: https://www.slideshare.net/NatashaKachkovskaya/ss-81704492?from_action=save (дата звернення: 26.10.2022).
32. Мельник В. Мистецтво витинанки та аплікації: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 256 с.
33. Методичні рекомендації до проведення уроків декоративного мистецтва. URL: <http://ukped.com/predmetni-metodiki/pochatkova-shkola/7428-metodychni-rekomendatsii-do-provedennia-urokiv-dekoratyvnoho-mystetstva.html> (дата звернення: 20.10.2022).
34. Навчальна програма «Витинанка» // Схвалено науково-методичною радою КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» / Автори-упорядники: І. Г. Бровко, А. В. Корнієнко. Дніпро: Ліра, 2015. 28 с.
35. Павлова О.І. Історія українського образотворчого мистецтва кінця IX – XX століття: навч.- метод. посіб. для студ. спец. "Образотворче мистецтво", "Декоративно-прикладне мистецтво" / Держ. закл. "Луган. нац. Ун-т імені Тараса Шевченка. Луганськ: ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. 119 с. (56)
36. Півень (когут) – символ Сонця та Вогню, опікун господарства. *Спадщина предків* URL: <https://spadok.org.ua/davni-viruvannya/piven-khranytel-domashnoho-vohnyshcha-symvol-sonyachnoho-svitanku> (дата звернення: 8.09.2022).
37. Про Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України: Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n7> (дата звернення: 14.10.2022).

38. Про Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.10.2022).
39. Про освіту: Державний стандарт базової середньої освіти: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 15.10.2022).
40. Пушкарьов А. Витинанку ще треба розкручувати. *Рукотвори*. URL: <https://rukotvory.com.ua/rozmovy/andrij-pushkarov-vytynanku-sche-treba-rozkruchuvaty/> (дата звернення: 18.10.2022).
41. Різдво Божича, Коляда – Свято Зимового Новоліття. *Покон Рода: Київська громада*. URL: <https://pokon.kiev.ua/kolodar/rizdvo-bozhicha-kolyada> (дата звернення: 15.08.2022).
42. Робоча навчальна програма з вибіркової (варіативної) навчальної мистецької дисципліни (в тому числі програми факультативу) «Образотворче мистецтво (станкове та декоративне)» елементарного підрівня початкової мистецької освіти «Витинанка» / Авторі-упорядники: О. Ф. Гурова, В. І. Любас, М. А. Любас, Г. В. Телушко. Кривий Ріг: Літерія, 2021. 72с.
43. Савчук І. В. Формування естетичних смаків учнів 5-9 класів на уроках трудового навчання засобами декоративно-ужиткового мистецтва: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Чернігів, 2008. 21 с.
44. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) / передмова акад. М. В. Поповича. 3-те вид. Київ: Редакція вісника «Ант»; Фенікс, 2013. 416 с.
45. Спіраль. *Новий Акрополь: культурна асоціація* URL: <https://newacropolis.org.ua/articles/spiral> (дата звернення: 29.09.2022).

46. Станкевич М. Витинанки і штучні квіти: порівняльний аспект. *Мистецтвознавство '03* : Публікації. Переклади. Панорама подій / наук. зб. / Спілка критиків та істориків мистецтва; Ін-т народознавства НАН України / гол. ред. М. Станкевич. Львів, 2004. С. 49–62.
47. Сташкевич Н. М. Українська витинанка. Полтавська область. *Сайт про витинанку в Україні та світі*. URL: <http://www.ukrvytynanka.com.ua/UA/poltavska-obl/438-stashkevich-nataliya-ukr.html> (дата звернення: 18.09.2022).
48. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка: навч.-метод. посіб. Київ: ІЗМН. 1997. 232 с.
49. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Вибрані твори: в 5 т. / ред. кол. О. Г. Дзевєрин та ін. Київ: Радянська школа, 1977. Т.3. С. 251.
50. Тихонюк О. Паперове мереживо українських художників. *Образотворче мистецтво*. 2009. №3. С.104–105.
51. Тихонюк О. В. Мистецтво витинанки в Україні кінця ХХ – початку ХХІ століть: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.06. Івано-Франківськ, 2010. 17 с.
52. Українська витинанка. *Сайт про витинанку в Україні та світі*. URL: <http://www.ukrvytynanka.com.ua/UA/> (дата звернення: 15.06.2022).
53. Франко. О. Міжнародні наукові зв'язки Федора Вовка: погляд через століття. *Народна творчість та етнографія*. 2006. №1. С. 65–78.
54. Чуднівєць А. С. Петриківський розпис як феномен української художньої культури: дис. ... канд. мистецтвознавства: 26.00.01. Київ, 2019. 280 с. (50)
55. Щербаківський В. Українське мистецтво: Вибрані неопубліковані праці / Упоряд., вст. ст. В. Ульяновського; додатки П. Герчанівської, В. Ульяновського. Київ: Либідь, 1995. 288 с.
56. Karpiniai. *Virtualios parodos*. URL: <http://lietuvostautodaile.lt/kurybos-zanrai/324-karpiniai> (дата звернення; 24.07.2022).

- 57.Ng Wan Lin. A Look Into The History Of Chinese Paper Cutting. *Culturally expersences*. URL: <https://www.culturally.co/blog/a-look-into-the-history-of-chinese-paper-cutting> (дата звернення: 20.07.2022).
- 58.Ng Wan Lin. How Has Paper Cutting Evolved Around The World? *Culturally expersences*. URL: https://www.culturally.co/blog/how-has-paper-cutting-evolved-around-the-world?utm_source=culturally&utm_medium=blog&utm_campaign=A_Look_Into_The_History_of_Chinese_Paper_Cutting (дата звернення: 26.07.2022).
- 59.Papel Picado Guide - Everything You Need To Know. *ArtMexico*. URL: <https://www.artmexico.co.uk/pages/papel-picado-guide> (дата звернення)(61)
- 60.Sanjhi Art. *GkToday*. URL: <https://www.gktoday.in/topic/sanjhi-art/> (дата звернення: 3.08.2022).
- 61.Silhouette paper cutting URL: <https://www.goldenfingers.info/silhouette-paper-cutting/> (дата звернення: 15.08.2022).
- 62.Vickie McDonough. What in the World is Scherenschnitte? URL: <https://www.hhhhistory.com/2016/10/what-in-world-is-scherenschnitte.html> (дата звернення: 25.06.2022).
- 63.Wycinanka ludowa – polska tradycja. URL: <https://odpoczywajnawsi.pl/wycinanka-ludowa-polska-specjalnosc/> (дата звернення: 8.06.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А

Паперове мистецтво різних країн світу

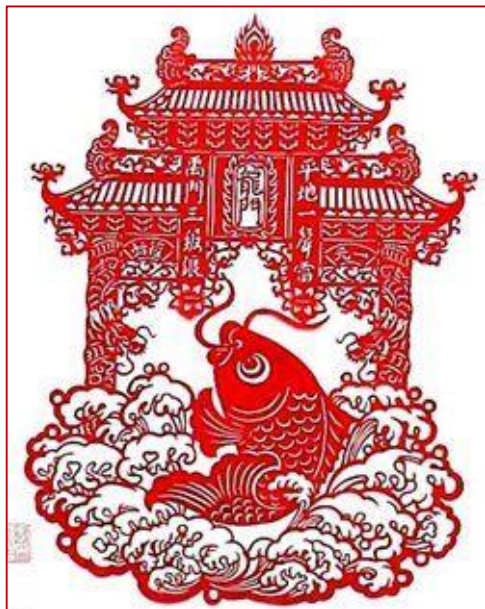

Рис.А.1.1. Цзянчжи. Китай

Рис.А.1.2. Цзянчжи. Китай

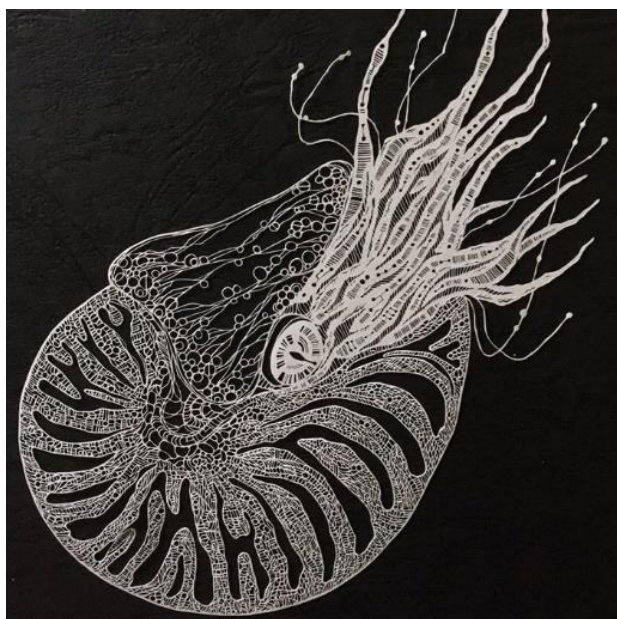

Рис.А.1.3. Кіріє. Японія

Рис.А.1.4. Кіріє. Японія

Рис.А.1.5. Санджі. Індія

Рис.А.1.6. Санджі. Індія

Рис.А.1.7. Пейпель пікадо. Мексика

Рис.А.1.8. Шереншит. Швейцарія

Рис.А.1.9. Шереншит. Швейцарія

Рис.А.1.10. Силует. Франція

Рис.А.1.11. Силует. Франція

Рис.А.1.12. Карпіняй. Литва

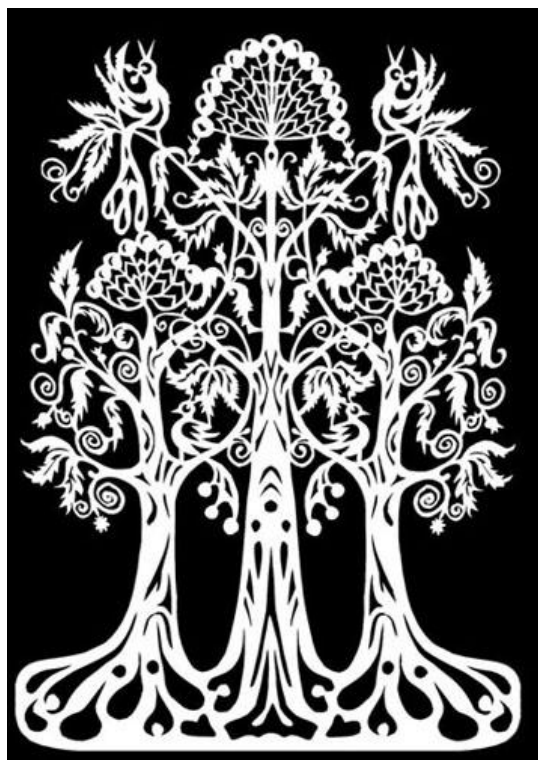

Рис.А.1.13. Карпіняй. Литва

Рис.А.1.14. Вичинанка. Польша

Рис.А.1.15. Вичинанка. Польша

Додаток Б

Витинанки в традиційному житлі українців

Рис.Б.1.1. Покуть прикрашена витинанками

Рис.Б.1.2. Витинанки. Композиція над ліжком

Рис.Б.1.3. Піч прикрашена витинанками

Рис.Б.1.4. Піч прикрашена витинанками

Рис.Б.1.5. Піч прикрашена
витинанками

Рис.Б.1.6. Піч прикрашена
витинанками

Рис.Б.1.7. Сволока прикрашена
витинанками

Рис.Б.1.8. Інтер'єр оселі з
паперовим декором

Додаток В
Витинанки українських майстрів

Рис.В.1.1. М. Руденко. Витинанки

Рис.В.1.2. М. Руденко. Витинанки

Рис.В.1.3. О.Салюк.
Дерево життя

Рис.В.1.4. О.Салюк.
Дерево життя

Рис.В.1.5. А. Куліш.
Ось ми і вдома

Рис.В.1.6. А. Куліш.
Порушений спокій

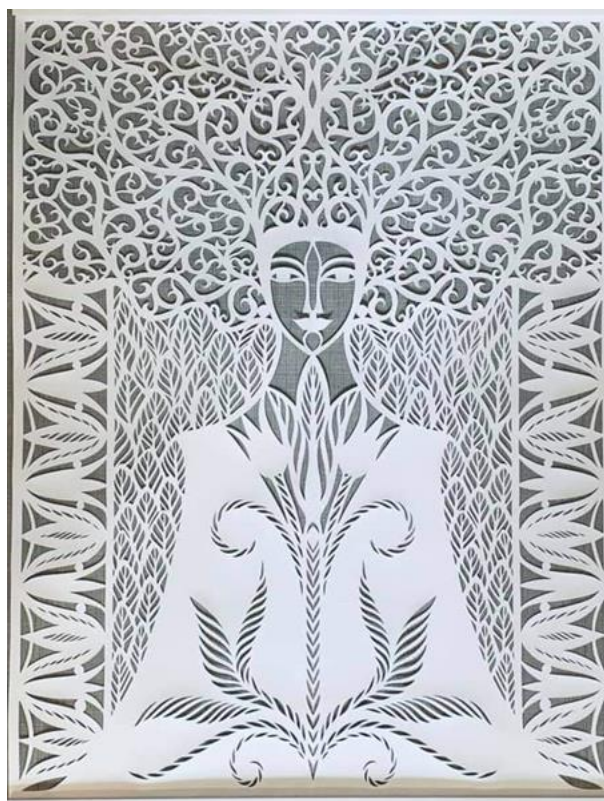

Рис.В.1.7. Д. Альошкіна.
Берегиня

Рис.В.1.8. Д. Альошкіна.
Дерево життя

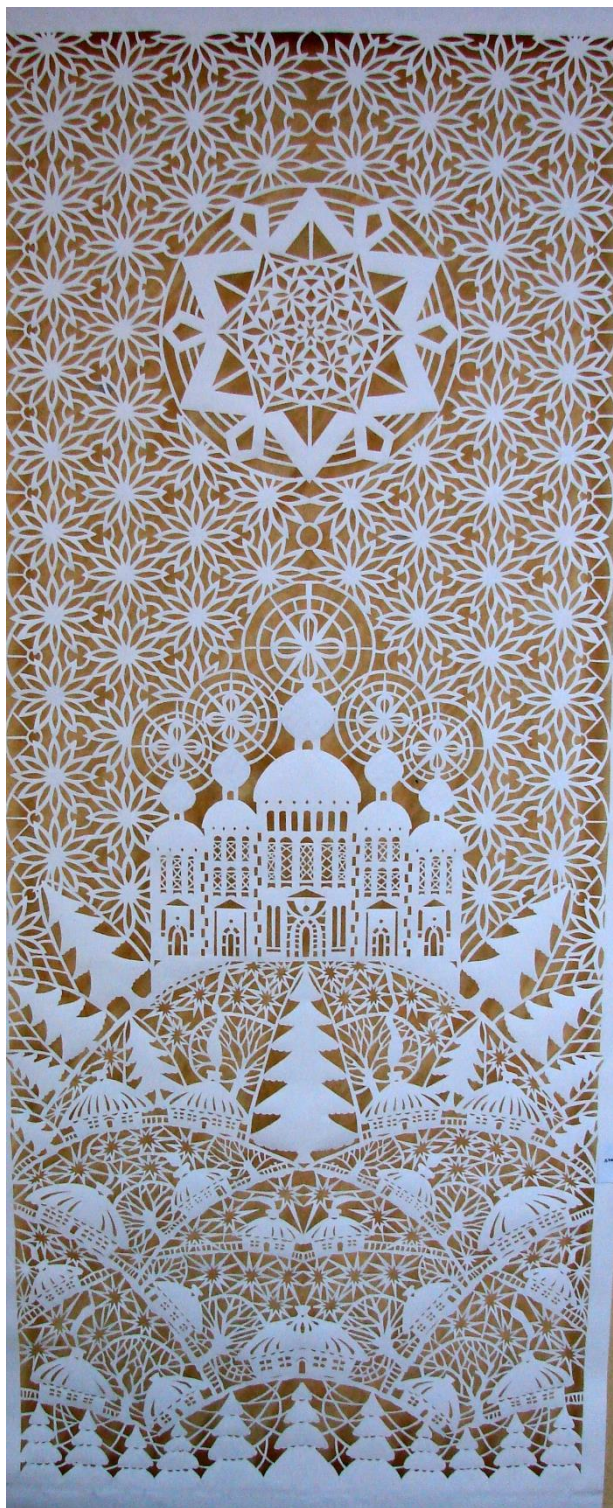

Рис.В.1.9. Н. Сташкевич.
Новорічні мрії

Рис.В.1.10. Н. Сташкевич.
Новорічні мрії

Рис.В.1.11. М. Теліженко.
Разом нас багато

Рис.В.1.12. М. Теліженко.
Розмова з глеками

Рис.В.1.13. В. Корчинський.
До храму

Рис.В.1.14. В. Корчинський.
Ранок

Рис.В.1.15. М. Любас
Ті, що оберігають

Рис.В.1.16. М. Любас
Нічний шлях сонця

Рис.В.1.17. Н. Авдеєнко.
Витинанка

Рис.В.1.18. Л. Бабич.
Витинанка

Додаток Г
Українські народні свята та традиції

Рис.Г.2.1. Різдво. Колядники

Рис.Г.2.2. Різдво. Святвечір

Рис.Г.2.3. Великдень. Традиційне частування

Рис.Г.2.4. Великдень. Давні весняні обряди

Рис.Г.2.5. Івана Купала. Ритуальне вогнище

Рис.Г.2.6. Івана Купала. Дівоче ворожіння

Додаток Д
Кваліфікаційна робота в матеріалі

Рис.Д.2.1. Композиційні пошуки олівцем

Рис.Д.2.2. Композиційні пошуки олівцем

Рис.Д.2.3. Композиційні пошуки олівцем

Рис.Д.2.4. Композиційні пошуки олівцем

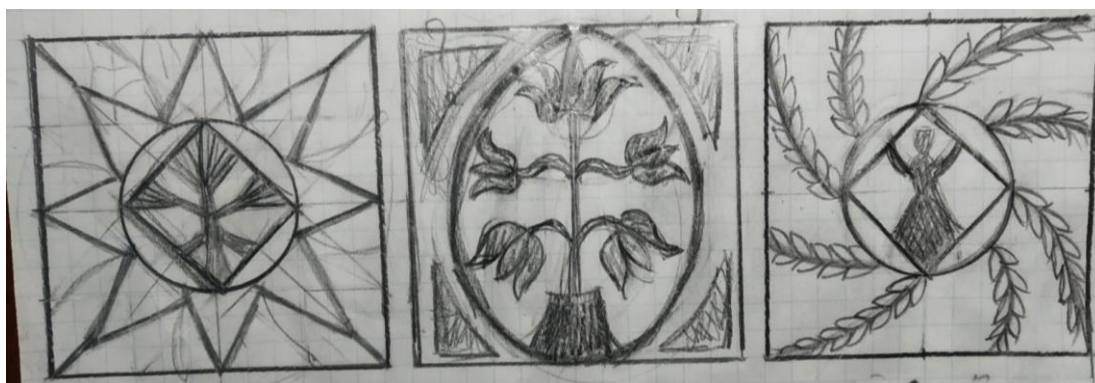

Рис.Д.2.5. Композиційні пошуки олівцем

Рис.Д.2.6. Стилiзацiя елементiв та iх розмiщення на форматi

Рис.Д.2.7. Стилiзацiя елементiв та iх розмiщення на форматi

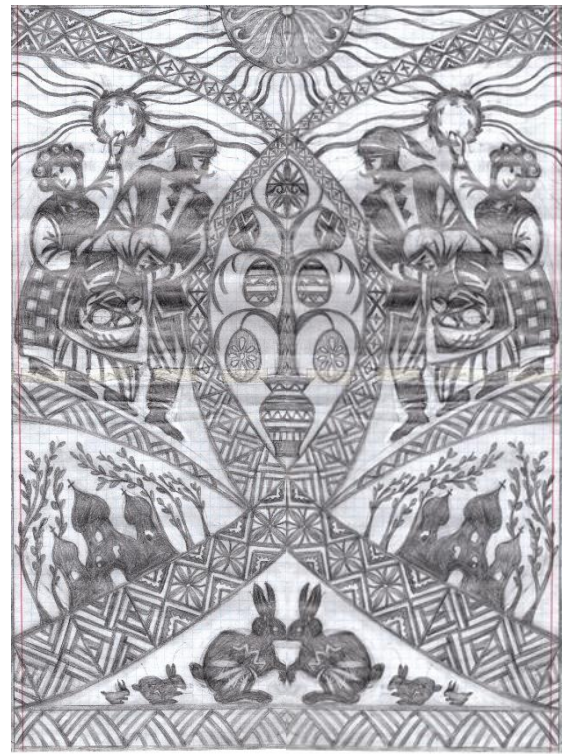

Рис.Д.2.8. Стилiзацiя елементiв та iх розмiщення на форматi

Рис.Д.2.9.
Колористичні
пошуки

Рис.Д.2.10.
Колористичні
пошуки

Рис.Д.2.11.
Колористичні
пошуки

Рис.Д.2.12.
Колористичні
пошуки

Рис.Д.2.13.
Колористичні
пошуки

Рис.Д.2.14.
Колористичні
пошуки

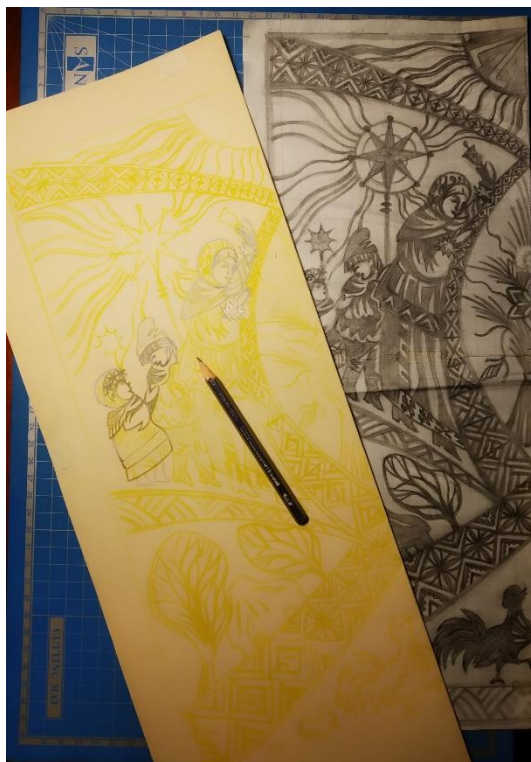

Рис.Д.2.15. Процес перенесення картону на оригінал

Рис.Д.2.15. Процес перенесення картону на оригінал

Рис.Д.2.16. Початок процесу витинання

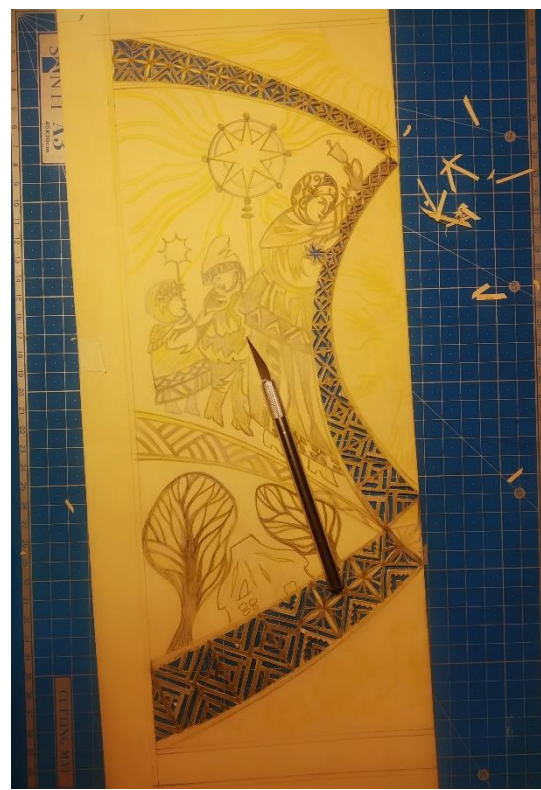

Рис.Д.2.17. Процес витинання орнаменту

Рис.Д.2.18. Процес витинання

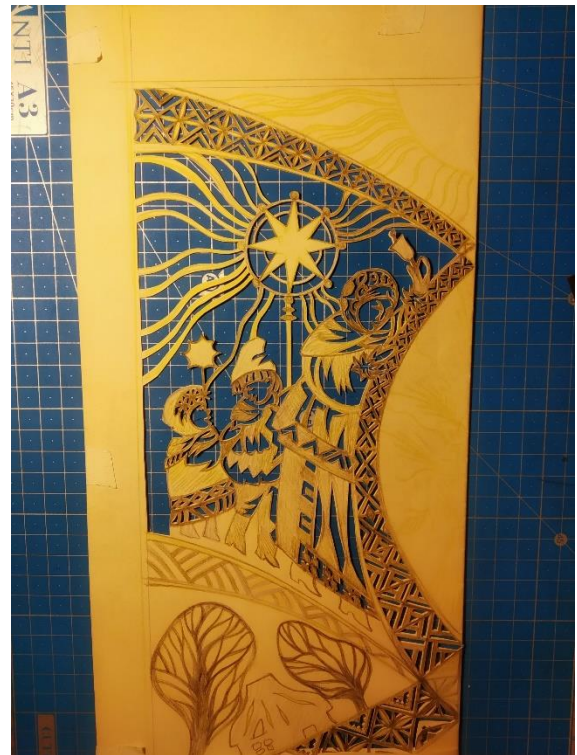

Рис.Д.2.19. Процес витинання

Рис.Д.2.20. Процес витинання

Рис.Д.2.21. Процес витинання

Рис.Д.2.22. Робота в матеріалі. Композиція Різдво

Додаток Е

Роботи вихованців Комунального закладу спеціалізованої мистецької освіти «Музична школа №3» Криворізької міської ради

Рис.Е.3.1. Робота вихованця КЗСМО «Музична школа №3» кер. М. Любас

Рис.Е.3.2. Робота вихованця КЗСМО «Музична школа №3» кер. М. Любас

Рис.Е.3.3. Робота вихованця КЗСМО «Музична школа №3» кер. М. Любас

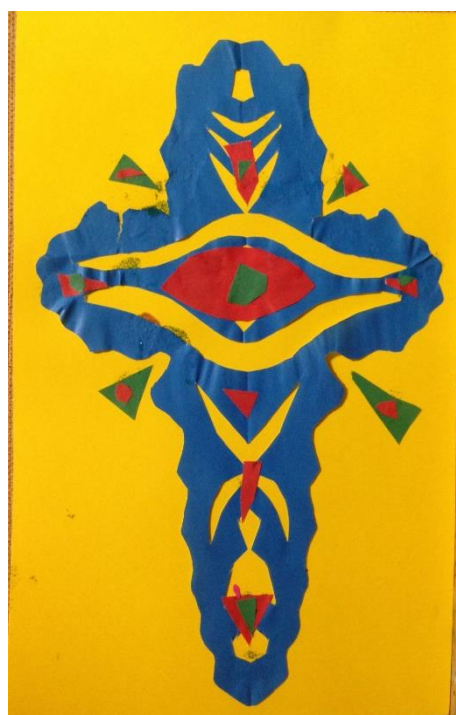

Рис.Е.3.4. Робота вихованця КЗСМО «Музична школа №3» кер. М. Любас

Рис.Е.3.5. Робота вихованця КЗСМО «Музична школа №3» кер. М. Любас

Рис.Е.3.6. Робота вихованця КЗСМО «Музична школа №3» кер. М. Любас

Рис.Е.3.7. Робота вихованця КЗСМО «Музична школа №3» кер. М. Любас

Рис.Е.3.8. Робота вихованця КЗСМО «Музична школа №3» кер. М. Любас

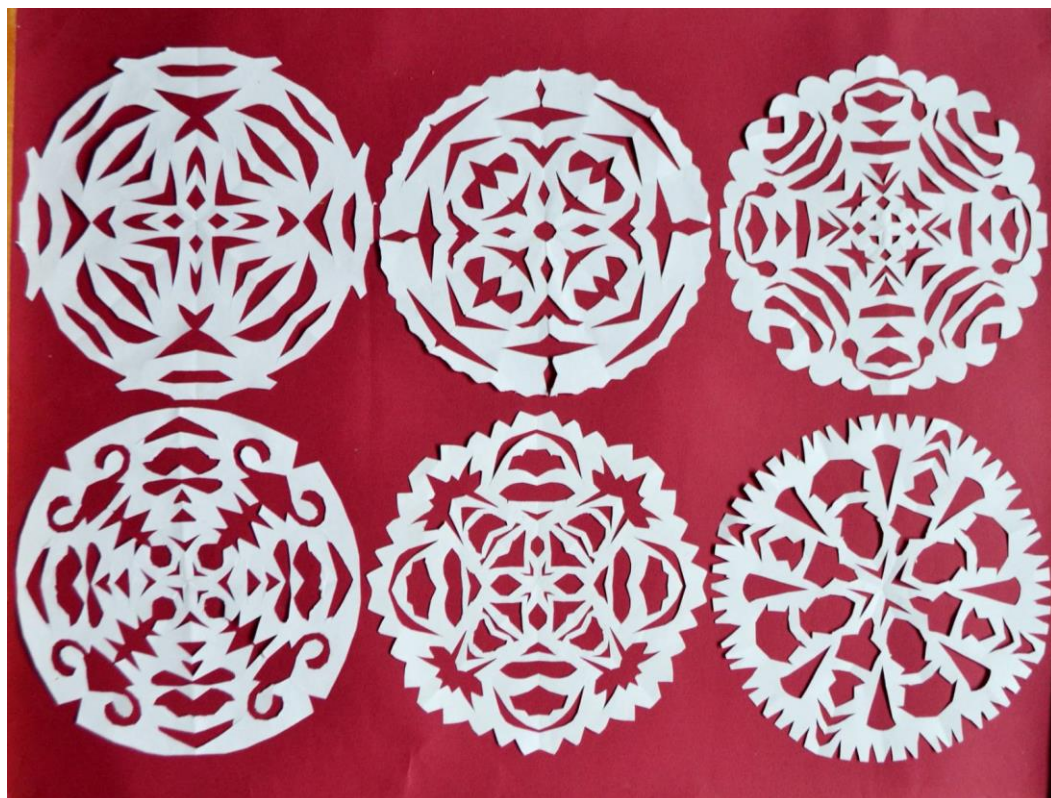

Рис.Е.3.9. Робота вихованця КЗСМО
«Музична школа №3» кер. М. Любас

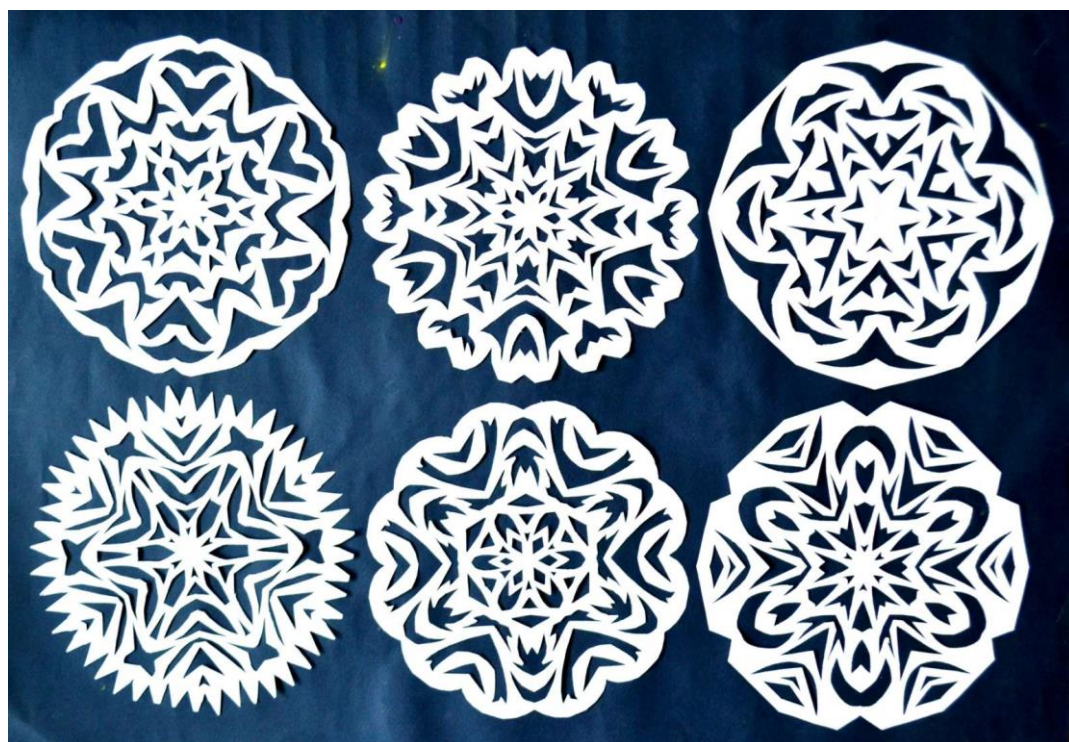

Рис.Е.3.10. Робота вихованця КЗСМО
«Музична школа №3» кер. М. Любас

Додаток Ж

Ілюстрації до плану-конспекту заняття «Дерево життя – як художній образ в мистецтві витинанки. Основи порівняльного композиційного та стилістичного аналізу творів на прикладі робіт народних майстринь»

Рис.Ж.3.1. М. Руденко. І будуть пташки прилітати

Рис.Ж.3.2. М. Любас. Дерево кохання

Рис.Ж.3.3. Аналіз композиційної схеми

Рис.Ж.3.4. Аналіз композиційної схеми

Рис.Ж.3.5. Аналіз композиційної схеми

Рис.Ж.3.6. Аналіз композиційної схеми

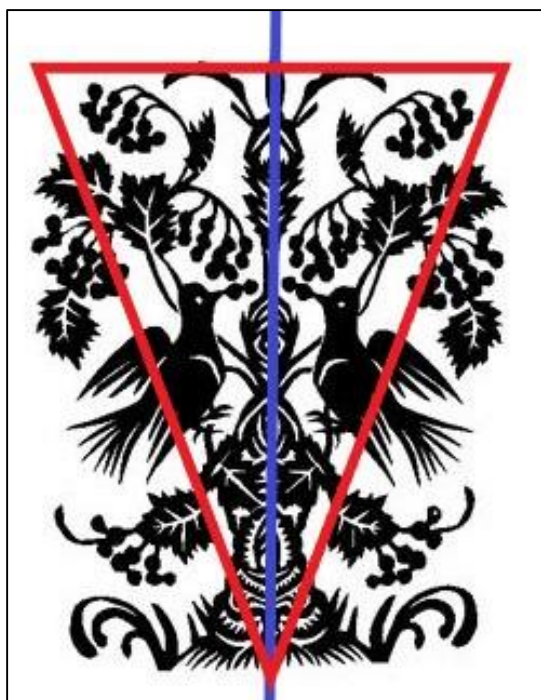

Рис.Ж.3.7. Аналіз композиційної схеми

Рис.Ж.3.8. Аналіз композиційної схеми

Рис.Ж.3.9. Аналіз композиційної схеми

Рис.Ж.3.10. Аналіз композиційної схеми